

"מושבעי הרשתות החברתיות": פעילות מבוססת מדיה חברתית ומעורבות בפרשיות משפטיות

מאת

נרית גרוסמן, אזי לב־און*

א. הקדמה

מוסד חבר המושבעים (להלן: המושבעים) קיים כבר אלפי שנים, ונתפס במערכות משפט רבות כחלק מההליך השיפוטי התקין וההוגן. המאמר מתייחס לקטגוריה חדשה של מושבעים, אותם נכנה "מושבעי הרשתות החברתיות", אשר פעילים ברשתות החברתיות המקוונות בנוגע לפרשיות משפטיות.

במאמר זה נטען כי תופעה זו מקיימת זיקה הדוקה לקטגוריות קודמות של מושבעים, ונבחין אפוא בין שלוש קטגוריות: חבר המושבעים (להלן: המושבעים הפורמליים), צופים כחבר מושבעים (להלן: מושבעים-צופים), וחבר המושבעים החדש (להלן: מושבעי הרשתות החברתיות), כאשר המשותף בין הקטגוריות השונות של תופעת המושבעים היא **פעולת השיפוט אשר מתבצעת על ידי קבוצת אנשים החשופים להליכים משפטיים.**

הקטגוריה הראשונה, המושבעים הפורמליים, מתמנים באופן רשמי על פי חוק לכהן בחבר המושבעים, ובמסגרת זו הם משפיעים באופן ישיר על תוצאות הפרשייה המשפטית. אלה הם המושבעים שהגדרתם המקובלת, בארצות שבהם נוהג מוסד משפטי זה. שתי הקטגוריות הבאות אינן משפטיות, אלא הרחבות חברתיות של המוסד המשפטי. הקטגוריה השנייה, המושבעים-צופים, שופטים את הנעשה על המסך, למשל בסרטי/סדרות דרמה או תיעודיות. למושבעים-צופים אלה אין תפקיד פורמלי המשפיע על הפרשייה המשפטית – ולעיתים אף אין מדובר בפרשייה אמיתית – אך הם חווים תהליך שיפוטי אשר דומה לתהליך אותו עוברים המושבעים הפורמליים, והם פועלים כמעין מושבעים בזירה התרבותית-פופולרית. הקטגוריה השלישית, "מושבעי הרשתות החברתיות" מתייחסת

*

לפעילים בקבוצות שונות במדיה החברתית הנוגעות לפרשיות משפטיות אמיתיות, הן אלה התלויות ועומדות והן כאלה שהסתיימו. אף כי אין להם תפקיד פורמלי בהליך המשפטי, "מושבעי הרשתות החברתיות" מגבשים עמדה או עמדות על אודות הפרשייה המשפטית כתוצאה מהשיח ברשתות אליו הם נחשפו. עמדות אלה עשויות להשפיע על הליכים חברתיים, ואף על הליכי המשפט עצמם. לכן אנו ממשיגים תופעה זו כקטגוריה השלישית של תופעת המושבעים.

מטרת מאמר זה היא לערוך המשגה לקטגוריה זו של "מושבעי הרשתות החברתיות". בחלק השני של המאמר נערוך דיון קונספטואלי במתאם (correspondence) שבין המושבעים הפורמליים, דרך המושבעים-צופים, ועד למושבעי הרשתות החברתיות. בחלק השלישי נדון במאפיין המרכזי המייחד את מושבעי הרשתות החברתיות מהקטגוריות האחרות והיא האקטיביות שלהם. בחלק הרביעי נסקור את מקרה המבחן של הפעילות המסיבית ברשתות החברתיות למען רומן זדורוב, שהורשע ברצח הילדה תאיר ראדה ז"ל ועניינו נדון בזמן כתיבת שורות אלה במשפט חוזר. בחלק החמישי נדון במתודולוגיה עליה התבסס חקר תופעת "מושבעי הרשתות החברתיות". בחלק השישי נדגים את מאפיין האקטיביות של פעילי הפייסבוק בקבוצות הפועלות למען רומן זדורוב. בחלק השביעי והאחרון של מאמרנו יוצגו מספר השלכות נורמטיביות של תופעת מושבעי הרשתות החברתיות, באמצעות בדיקת הייצוגים של התופעה בכלי התקשורת המרכזיים.

ב. קטגוריות שונות של מושבעים: מהמושבעים הפורמליים, דרך המושבעים-צופים, ועד ל"מושבעי הרשתות החברתיות"

בחלק זה נסקור את הקטגוריות השונות של תופעת חבר המושבעים, החל מהמושבעים שהינם חלק ממערכת המשפט הפורמלית, דרך הצופים בסרטים וסדרות בעלי תוכן משפטי המתפקדים כמעין מושבעים ועד למושבעים הפעילים ברשתות החברתיות באינטרנט. על אף השוני באופן שבו הם מגויסים, בזירה בה הם פועלים ובהשפעתם על הליכי משפט פורמליים, המשותף בין כלל הקטגוריות השונות של תופעת חבר המושבעים הוא: **פעולת השיפוט אשר מתבצעת על ידי קבוצת אנשים החשופים להליכים משפטיים.**

הקטגוריה הראשונה והמקורית של תופעת חבר המושבעים הינה **המושבעים הפורמליים.** שיטת המשפט האדברסרית, המאפיינת, בין השאר, הן את המשפט האנגלר-אמריקני והן את המשפט הישראלי, מסתמכת על הצגת ראיות בידי הצדדים, שימוש

בפרוצדורה מובנית ושילובו של גוף ניטרלי אשר מקבל החלטות באופן פסיבי.¹ אולם בעוד שבמשפט הישראלי קבלת ההחלטות המשפטיות והעובדתיות נתונה באופן בלעדי בידי השופט, הרי שבמשפט האנגלו-אמריקני קיים בנוסף לכך מוסד פורמלי האמון על קבלת ההחלטות העובדתיות עליהן נשענת ההכרעה השיפוטית – מוסד חבר המושבעים.

מושבעים אלו נבחרים באופן פורמלי, ומוטלת עליהם חובה חוקית להשתתף במשפט ובתום ההליך לקבל הכרעה בנוגע למקרה שהוצג בפניהם. לשם כך, המושבעים עוברים תהליך של עיבוד המידע שצברו במהלך המשפט על מנת להגיע בסופו של דבר להחלטה.² הם מנהלים דיון פנימי שבמסגרתו הם בוחנים את המקרה ומאמצים את הנרטיב הנראה להם ההגיוני מסך כל הראיות שהוצגו בפניהם.³ ההכרעה המשפטית היא התוצר הסופי של ההליך המשפטי כולו.⁴ משום כך, על אף שאין קולם של המושבעים נשמע בדרך כלל בזמן ההליך המשפטי, משתתפיו האחרים של ההליך פונים למושבעים, מדברים אליהם וכמו "מופיעים" בפניהם. המושבעים בבית המשפט דומים לצופים בסרט, בעוד מולם פועלים שחקנים שונים המבקשים לשכנע אותם כי הנרטיב אותו הם, השחקנים, מקדמים הוא האמין ביותר.

הקטגוריה השנייה היא הרחבה של הראשונה, והיא כוללת תופעה בלתי פורמלית של חבר מושבעים, היא התופעה החברתית של **המושבעים-צופים**. אלה אינם נבחרים באופן פורמלי, אינם נמצאים פיזית באולם בית המשפט ואף אינם צופים במשפט שמתנהל בזמן אמת. אין גם הכרח שמדובר בהליך משפטי מעבר לעולמה של המדינה בה הם צופים. עם זאת, הצפייה שלהם בהליכי משפט מציבה אותם בעמדה שיפוטית, כפי שנראה. כאן הדמיון הרעיוני בינם לבין המושבעים הפורמליים. השוואה זו היא גם העוגן התאורטי שיאפשר להלן את המשגת המשתתפים בשיח של הרשתות החברתיות כקטגוריה החדשה של תופעת חבר המושבעים.

- Gary Goodpaster, *On the Theory of American Adversary Criminal Law*, 78 J. CRIM L. & CRIMINOLOGY 118, 120 (1987). ההתייחסות למשפט האמריקני דווקא, נובעת מהגדרת הקטגוריה של "מושבעי הרשתות החברתיות" כתופעה אשר חולקת מאפיינים עם המושבעים-צופים, ואלה, התפתחו בעיקר בעקבות סרטים וסדרות אמריקניים העוסקים בבתי משפט.
- Richard Lempert, *Telling Tales in Court: Trial Procedure and the Story Model*, 13 CARDOZO L. REV. 559, 559 (1991).
- Carol J. Clover, *Law and the Order of Popular Culture*, in LAW IN THE DOMAINS OF CULTURE 97, 107 (Austin Sarat & Thomas R. Kearns eds., 1998).
- James P. Levine, *Jury*, in THE OXFORD COMPANION TO AMERICAN LAW 455 (Kermit L. Hall ed., 2002).

קיימת ספרות ענפה בתחום של משפט וקולנוע העוסקת בהקבלה בין המושבעים הפורמליים לבין אלה הצופים בסרטי בית משפט.⁵ המושבעים-צופים נפגשים עם מערכת המשפט, לא באמצעות נוכחות באירוע משפטי, אלא בעקיפין, באמצעות המשפט המצולם ולעיתים אף המבויים. קטגוריה זו מתייחסת הן לתיעוד של הליכי משפט פורמליים, הן לסרטים דוקומנטריים בעלי היבטים משפטיים, אך גם לדרמות פיקטיביות שבמוקדם בית המשפט. עקב מקומם המרכזי של הקולנוע והטלוויזיה בתרבות העכשווית, הקהל הרחב נפגש עם מערכת המשפט במרביתם המכריע של המקרים כמושבעים-צופים בסרטים ובסדרות ולא באמצעות נוכחות פיזית בבתי המשפט. לכן מדובר בקטגוריה חשובה של התופעה החברתית הראשונית של חבר מושבעים, שמצדיק את הניתוח שלו באופן השוואתי.

על מה מסתמכת ומה מצדיק את ההקבלה בין המושבעים הפורמליים לבין הצופים בסרטי בית משפט? הקבלה זו קיימת בשני היבטים – בעמדה השיפוטית ובתפקידם הערכי-חברתי. שני סוגי מושבעים אלה הינם בעלי תפקיד שיפוטי בהקשר של ההליך המשפטי לו הם נחשפים, בין אם זהו תפקידם החוקי-פורמלי המוטל עליהם בידי המדינה, ובין אם זהו תפקיד בלתי פורמלי שמייעדים להם יוצרי הסרט. קרול קלובר⁶ הייתה הראשונה שטענה כי בסרטי בית משפט קהל הצופים מתפקד כמו מושבעים, העלילה והדמויות של הסרט הנראים על המסך (diegesis) מתפקדים כראיות, והשופטים, כמו המושבעים, בוחרים את הראיות המוצגות בהליך המשפטי המוצג על המסך ולבסוף בוחרים את הנרטיב אותו הם מאמצים.⁷ הסרט הוא מעין משפט, המכיל ראיות והליך שיפוטי ומציע אפשרויות שונות

5 בראש ובראשונה: Carol J. Clover, *Judging Audiences: The Case of the Trial Movie*, in REINVENTING FILM STUDIES 244 (Christine Gledhill & Linda Williams eds., 2000). עוד בנושא ניתן לציין, בין השאר, את: Carol J. Clover, *Movie Juries*, 48 DEPAUL L. REV. 389 (1998); Cynthia D. Bond, *We, the Judges: The Legalized Subject and Narratives of Adjudication in Reality Television*, 81 UMKC L. REV. 1 (2012); Silke Panse, *The Judging Spectator in the Image*, in A CRITIQUE OF JUDGMENT IN FILM AND TELEVISION 33 (Silke Panse & Dennis Rothermel eds., 2014); Austin Sarat, Lawrence Douglas, and Martha Merrill Umphrey, *On Films and Law: Broadening the Focus*, in LAW ON THE SCREEN 1 (Austin Sarat, Lawrence Douglas & Martha Merrill Umphrey eds. 2005); Austin Sarat, Jessica Silbey & Martha M. Umphrey, *The Pleasure and Possibilities of Trial Films*, in TRIAL FILMS ON TRIAL: LAW, JUSTICE AND POPULAR CULTURE 1, 1–16 (Austin Sarat, Jessica Silbey, Martha M. Umphrey eds., 2019). על תרומת התאוריות הקולנועיות ללימודי המשפט ראו גם Geoffrey Samuel, *Interdisciplinarity: Can Film Studies Contribute to Comparative Legal Studies?*, 8 CRITICAL ANALYSIS OF LAW 27 (2021).

6 Clover, *Movie Juries*, שם.

7 Clover, *Judging Audiences*, לעיל ה"ש 5, בעמ' 247–256.

וחדשות לגבי יכולת השיפוט בעולמנו.⁸ גם מבחינה חברתית – הצבת הצופה בתפקיד שיפוטי מאפשרת ביקורת חברתית על תופעות חברתיות, הן כאלה שיוצרי הסרט בחרו להציג והן כאלה המוצגים באמצעות סרטי תעודה וריאליטי, כפי שנראה. מבחינה קולנועית, הצופה הוא כמו נוכח בעלילת הסרט. נוכחות הצופה, מסביר בורדוול, נוצרת על ידי האמצעים הוויזואליים בקולנוע אשר אינם דומים לצורת המבט במציאות. למשל, כדי לחקות את המבט במציאות המצלמה צריכה לעבור מדמות אחת לאחרת באמצעות תנועת המצלמה (panning). אך למעשה קיים תחליף קונבנציונלי שאין דומה לו בחוויה התפיסתית הרגילה – שוט (shot) ורוורס שוט (reverse shot). שוטים אלה ממקמים את הצופה בזווית אלכסונית, לעיתים מאחורי הכתף של דמות מסוימת. באופן זה המצלמה מאפשרת לבמאי לייצר צופה שהוא מעין נוכח, זהו צופה שאינו ממשי אלא "אידיאלי".⁹ אימאגים ויזואליים יוצרים תגובה רגשית הדומה לתגובה שנחווית באולם בית המשפט. הצפייה במסך גורמת לצופה לחוש כאילו הוא ממש נוכח באירוע,¹⁰ כך שהסרט יוצר מעין מרחב שיפוטי. למעשה, הסרט מזמין את הצופים, אשר "נוכחים" באירוע המוצג על המסך, לשפוט אירוע זה כאילו היו בעצמם מושבעים. סרטי בית משפט, יותר מכל ז'אנר קולנועי אחר, מתאפיינים בכך שהצפייה בהם היא מהותית. בסרטים הללו המצלמה ממקמת את הצופה כמקבל החלטות פעיל. למעשה, המצלמה ממקמת אותו כאילו היה בעל תפקיד מקצועי בבית המשפט – במושב המושבעים או מאחורי דוכן השופט.¹¹ חוויית הצפייה היא שיפוטית: פעולת הצפייה עצמה מחברת את הצופה למשפט ואת המשפט לאימאג' הוויזואלי, מזמנת זיכוי או הרשעה, הטלת עונש או זיכוי.¹² הדבר מודגש באמצעות מבע קולנועי המאפיין סרטים אלה, בו פונים עורכי הדין למושבעים ומבקשים מהם לשפוט את המקרה בתבונה, כאשר באותו הזמן המצלמה ממוקמת במושב המושבעים. כך פניית עורכי

- Austin Sarat, *Imagining the Law of the Father: Loss, Dread, and Mourning in The Sweet* 8
Hereafter, 34 LAW & SOC. REV. 3, 15 (2000)
 .DAVID BORDWELL, *POETICS OF CINEMA* 59 (2008) 9
 Christina O. Spiesel, Richard K. Sherwin & Neal Feigenson, *Law in the Change of* 10
Images: The Challenge of Visual Literacy, in CONTEMPORARY ISSUES OF THE SEMIOTICS
 OF LAW: CULTURAL AND SYMBOLIC ANALYSES OF LAW IN A GLOBAL CONTEXT 231, 237
 .(Anne Wagner, Tracey Summerfield & Farid Samir Benavides Vanegas eds., 2005)
 .Jessica Silbey, *Patterns of Courtroom Justice*, 28 J. L. SOC'Y 97, 106 (2001) 11
 .ALISON YOUNG, *JUDGING THE IMAGE: ART, VALUE, LAW* 19 (2005) 12

הדין נעשית ישירות אל עבר הצופים, כמו מטילה עליהם את האחריות לשפוט את המקרה.¹³

התאוריה המדמה את הצופים למושבעים ולמקבלי החלטות מעין שיפוטיות התייחסה מלכתחילה לסרטי בית משפט עלילתיים. בהמשך התפתחה תאוריה זו גם לסרטים דוקומנטריים וסדרות טלוויזיה. בדומה לסרטי דרמה, ניתן להגדיר סרטי "טרו קריים" (true crime) מסוימים ככלולים בז'אנר סרטי בית משפט משום שהם עוסקים במשפט, במוסדות של מערכת המשפט ובאנשים הרבים המעורבים בהליך המשפטי. סרטים אלה מתמקדים במרדף האקטיבי אחר הצדק ועוסקים במידה שבה המשפט מצליח או נכשל בתפקיד זה.¹⁴ לרוב סרטי טרו קריים אינם מציגים מושבעים על המסך, והיעדרותם מרמזת לקהל הצופים לקבל החלטה שיפוטית בנוגע למקרה המוצג, כאילו הם עצמם היו המושבעים. היעדרות המושבעים בסרטים אלה איננה מקרית. זהו מאפיין מרכזי הנועד לצורך בניית ההשתתפות האקטיבית של הצופים בנרטיב המשפטי שעל המסך.¹⁵ סרטי הטרו קריים העוסקים בהליך המשפטי מתעמתים עם ערכן הראייתי של עדויות, בוחנים את הופעת המשפט בתרבות, ומהווים אתר לדיון חברתי בנוגע לכשלים בסמכות השיפוט העכשווית.¹⁶ משפט זדורוב, שבו נדון בהמשך, מספק מספר סרטי טרו קריים הבוחנים את הפרשיה המשפטית, ביניהם **לתפור חף מפשע** (חיים סדובסקי במאי, 2010) ו**וצל של אמת** (יותם גנדלמן, ארי פינס, מיקה תימור במאים, 2016). סרטים אלה מנסים להתחקות אחר עובדות המקרה, בוחנים את הוגנות החקירה המשטרית ומציבים בפני הצופים את שאלת הצדקת ההכרעה המשפטית. נציין שמראיונות שערכנו עם מנהלי הקבוצות הפועלות ברשתות החברתיות למען צדק לזדורוב (להם מקום חשוב בהתנהלות השיח) עולה שהעניין של רבים מהם בפרשה החל עקב חשיפה לחומרים ויזואליים, ובעיקר סרטים על אודות "תפירת" זדורוב כביכול בידי הממסד.¹⁷

- 13 עוד על אמצעי מבע קולנועי אשר מופעלים על הצופה ועל המסרים המועברים דרכם בסרטי בית משפט ראו Nerit Grossman, *Just Looking: Justice as Seen in Hollywood Courtroom Films*, LAW CULT. & THE HUM. 1 (2015).
- 14 Regina Austin, *The Next "New Wave": Law Genre Documentaries, Lawyering in Support of the Creative Process, and Visual Legal Advocacy*, 16 FORDHAM INTELL. PROP. MEDIA & ENT. L. J. 809, 815 (2006).
- 15 Bond, לעיל ה"ש 5, בעמ' 7.
- 16 Kristen Fuhs, *The Legal Trial And/In Documentary Film*, 28 (5-6) CULT. STUD. 781, 781 (2014).
- 17 אזי לב־און "רצח תאיר ראדה ומשפטו של רומן זדורוב: ממסד, צדק, אזרחים ורשתות חברתיות" (צפוי להתפרסם ב-2022).

כיום ישנן סדרות טלוויזיה שלוקחות את ההקבלה בין הצופים לבין מושבעים צעד נוסף קדימה. מדובר בסדרות הכוללות מנגנון טלוויזיוני אשר נעזר בחידושים טכנולוגיים, על מנת לאפשר לקהל הצופים לבצע שיפוט אקטיבי שישפיע על התוצאות הנראות על המסך (באמצעות סמסים, פייסבוק וכן הלאה). דוגמה מעניינת היא סרט הדרמה הטלוויזיוני "טרור"¹⁸ ששודר במספר מדינות אירופאיות במקביל, כשהצופים הצביעו טלפונית באשר לחפותו או אשמתו של הגיבור. סוף העלילה שודרה בהתאם לתוצאות ההצבעה. קיימות סדרות ריאליטי אשר לא עוסקות כלל במשפט אך עדיין משתמשות במנגנון זה אשר מגייס את הצופים לבצע שיפוט כלפי הנראה על המסך. סדרות אלה מאחדות את קהל הצופים כקהילה שופטת, באופן הדומה לנעשה בסרטי בית משפט. הן מהוות אלגוריה לתרבות שבמסגרתה הן משודרות, כאשר השתתפות קהל הצופים מחברת אותם אל ערכי הדמוקרטיה ומחזקת את תחושת הפטריוטיות (לכן, לדוגמה, השימוש של הסדרות האמריקניות בשמות כמו American Idol, America's Got Talent, America's Next Top Model, American Pickers, והסדרה הבריטית Britain's Got Talent). כך, הנרטיבים של המשפט הם עניין מהותי בריאליטי: הם מעודדים את השתתפות קהל המקבלי הכרעות מעין שיפוטיות.¹⁹ הצופים מהווים קהילה מעין שיפוטית שבה הם שותפים באופן אקטיבי,²⁰ אם כי כמובן בתוכן שאיננו משפטי.

אם כן, המבנה הבסיסי של הצפייה בסרטי בית משפט הוא שיפוטי. סרטי בית משפט מזמינים את הצופה לשפוט את האירועים על המסך כאילו הוא מושבע בהליך המשפטי המתואר על המסך.²¹ האקטיביות השיפוטית בסרטי קולנוע בדיוניים מסתיימת לרוב עם סיום הצפייה וכך הדבר גם בסרטי טרו קריים, אם כי קיימים מקרים יוצאי דופן שבהם זירת המאבק עברה מהמדיה הקולנועית למציאות.²²

18 *Terror* (Ihr Urteil, Laers Kreume Dir., 2016)

19 Bond, לעיל ה"ש 5, בעמ' 40.

20 Laurie Ouellette, *Real Justice: Law and Order on Reality Television*, in IMAGINING LEGALITY: WHERE LAW MEETS POPULAR CULTURE 152, 172 (Austin Sarat ed., 2011)
 21 Austin Sarat, *The Cultural Life of Capital Punishment: Responsibility and Representation in 'Dead Man Walking' and 'Last Dance'*, 11 YALE J.L. & HUMAN. 153, 187 (1999).

22 *The Thin Blue Line* (Errol Morris dir., "הקו הכחול הדק", 1988), שעסק באדם שהורשע ברצח וישב 25 שנים בכלא, ובעקבות הסרט נערך משפט חוזר והוא שוחרר לחופשי. לאחר סרט זה נעשו סרטים דוקומנטריים נוספים בסגנון דומה, כדוגמת: *Through the Wire* (Nina Rosenblum dir., 1990), *The Execution Protocol* (Stephen Trombley dir., 1993), *Aileen Wuornos: The Selling of a Serial Killer* (Nick Broomfield dir., 1992), *Aileen: Life and Death of a Serial Killer* (Nick Broomfield & Joan Churchill dir., 2003).

הקטגוריה השלישית של מקבלי החלטה בהליכים משפטיים היא קבוצת פעילי הרשתות החברתיות, אותם אנו מכנים "מושבעי הרשתות החברתיות". גם הם, כמו המושבעים הפורמליים, נחשפים לחומרים משפטיים ועל פיהם מבצעים הכרעה מעין שיפוטית. גם הם, כמו המושבעים-צופים, אינם ממונים בידי גוף פורמלי לבצע את תפקידם השיפוטי והחלטתם מתקבלת מחוץ לכותלי בית המשפט. מושבעי הרשתות החברתיות נחשפים להליכי המשפט השונים, לראיות ולעדויות המרכיבות אותם, ועל סמך חומרים אלה מקבלים החלטה מעין שיפוטית. בניגוד לאופן פעולתו של שופט, אשר מקבל את הכרעתו באופן עצמאי, מושבעי הרשתות החברתיות מצויים בקשר אינטראקטיבי עם פעילים אחרים, מתייעצים, מנתחים יחד חומרים משפטיים ומעבירים רשמים אחד לשני. בדומה לשלב ההכרעה המשפטית של המושבעים הפורמליים, אינטראקטיביות זו היא שמובילה אותם ל"הכרעה" המשפטית.

מושבעי הרשתות החברתיות דומים למושבעים-צופים בכמה היבטים: ראשית, גם פעילי הרשתות החברתיות בוחרים איך ומתי להיחשף לסיפורים משפטיים. החשיפה וההשתתפות במשפט הפורמלי אינן נכפות עליהם מתוקף החוק כבמשפט הפורמלי, אלא מגיעות מתוך רצון ועניין. שנית, גם מושבעי הרשתות החברתיות נחשפים לאימאג'ים ויזואליים רבים הקשורים לפרשה המשפטית, כגון מסמכים משפטיים פורמליים הלקוחים מתוך חומרי המשפט עצמו. הם עצמם יכולים לצפות בסרטים ששודרו בערוצי השידור המרכזיים, רובם נגישים לכל אדם ביוטיוב או בפייסבוק. שלישית, מתוקף חשיפה לתכנים אלו הם גם מצויים בעמדה של שיפוט רגשי ופסיכולוגי. למידע המופיע בפייסבוק יש השפעה רגשית כה גדולה,²³ עד כי קיימת התייחסות מפורשת על איסור חשיפת חברי מושבעים פורמליים לרשת החברתית במהלך המשפט.²⁴ רביעית, כמו המושבעים-צופים, למושבעים החדשים אין תפקיד פורמלי בפרשייה המשפטית. מבחינה משפטית אין משמעות לפעילות שהם

עוד על הסרט ועל האופן שבו הוא השפיע על תפיסת האנשים את המשפט ראו STEVE GREENFIELD, GUY OSBORN & PETER ROBSON, *FILM AND THE LAW: THE CINEMA OF JUSTICE* 83 (2nd ed. 2010).

THUDDEUS A. HOFFMEISTER, *SOCIAL MEDIA IN THE COURTROOM: A NEW ERA FOR CRIMINAL JUSTICE?* 49 (2014) 23

ניסוי שבחן את ההשפעה הרגשית על חשיפה לתכנים בפייסבוק באמצעות מניפולציה של חשיפה לתכנים שונים, הראה השפעה רגשית עצומה על המשתתפים. המעניין הוא כי בעקבות הוכחת המניפולציה הרגשית, הופנתה ביקורת אתית חמורה כלפי עצם ביצוע ניסוי זה. ראו MELLISA M. GOMEZ, *JURY TRIALS OUTSIDE IN: LEVERAGING PSYCHOLOGY FROM DISCOVERY TO DECISION* 21 (2016).

במקרים מסוימים ניתנו קנסות לחברי מושבעים ואף נפסלו הליכים משפטיים עקב פעילות של אחד מחברי המושבעים בפייסבוק במהלך המשפט: REBBECA M. HEYES, KATE LUTHER, *CRIME: SOCIAL MEDIA, CRIME, AND THE CRIMINAL LEGAL SYSTEM* 61 (2018) 24

עורכים בקבוצות השונות, שכן את ההכרעה המשפטית מקבלים השופטים או המושבעים הפורמליים. המשותף, עם זאת, היא עמדת השיפוט הנוגעת להליכי המשפט, כאשר הייחודיות של מושבעי הרשתות החברתיות נוגעת למידת האקטיביות שלהם במפגש עם הליכי המשפט, כאשר פלטפורמת הרשתות החברתיות מהווה את נקודת המפגש בין הפעילים השונים.

ג. אקטיביות כמאפיין מרכזי של מושבעי הרשתות החברתיות

הטיעון המרכזי בחלק זה של מאמרנו בנוגע למושבעי הרשתות החברתיות הוא כי האקטיביות היא שמאפיינת אותם ומייחדת אותם על פני המושבעים הפורמליים והמושבעים-צופים.

מושבעים במערכת משפט אדברסרית הינם בעלי תפקיד פסיבי במהלך המשפט. ההליך האדברסרי מעמיד את המושבעים כמעין צופים, אשר שחקני המשפט השונים מופיעים בפניהם. במהלך המשפט אין זה מקומם לשאול שאלות או לתחקר במהלך הצגת העדויות והראיות. לשם השוואה, מול המודל האדברסרי עומד המודל האינקוויזיטורי הקיים במדינות האירופאיות. הליך זה כולל שופט שהוא אינקוויזיטור, חוקר. במערכת האינקוויזיטורית, בשונה מהמערכת האדברסרית, לגוף המכריע יש תפקיד אקטיבי בחקירה ופיתוח של המקרה, ולנציגי הצדדים תפקיד פחות מרכזי בהתנהלות המשפט.²⁵ למרות תפקידם הפסיבי של המושבעים במהלך המשפט בשיטת המשפט האדברסרית, בסיומו עליהם לקבל את ההכרעה העובדתית. כך שבסופו של ההליך המשפטי הם הופכים להיות בעלי תפקיד אקטיבי.

כמו המושבעים הפורמליים, גם הצופים בסרטי בית משפט נתפסים כפסיביים במהלך הצפייה. הצופים בסרט מביטים בעלילה ובדמויות, ללא כל יכולת להשפיע על התוצאות. כמו המושבעים הפורמליים, למרות הפסיביות של הצופים, הסרט כולו נעשה "עבורם". לא בגלל יכולת ההכרעה המשפטית, כפי שיש למושבעים הפורמליים, כי אם בגלל היותם מושא הסרט. הצופים בסרטים הם הנמענים, אליהם מפנה הבמאי את הסיפור אותו הוא רוצה לספר ואת המסרים העולים מתוכו. מהסיבה הזו המושבעים אינם מוצגים בדרך כלל כדמויות מפותחות בסרטים.²⁶

25 WAYNE R. LAFAYE & JEROLD H. ISRAEL, CRIMINAL PROCEDURE 35 (2nd ed. 1992)
 26 David Ray Papke, *Conventional Wisdom: The Courtroom Trial in American Popular Culture*, 82 MARQ. L. REV. 471, 481 (1999).

לכאורה, לצופי הסרטים אין כלל תפקיד הנוגע למקרה המשפטי שבו הם צופים. למעשה, חוויית הצפייה עצמה, וסרטי בית משפט באופן ספציפי,²⁷ ממקמים את הצופים בעמדה שבה הם הופכים להיות אקטיביים. הקולנוע, כמו המשפט, הוא אמצעי דרכו קהילות יכולות ליצור שיפוט, כשהמשפט הוא תהליך של שפיטה והקולנוע הוא מדיה דרכה נערך שיפוט של דמויות קולנועיות. משמעות השיפוט הקולנועי היא שיתוף הצופים בביקורת על מערכת המשפט ועל פעילותה השיפוטית והחברתית, הן במוקדן על גבי המסך והן מחוצה לו.²⁸ הצופים בכל רגע נוקטים עמדת שיפוט, שאף כי לא תכריע פורמלית את ההליך המשפטי המתואר בסרט, היא תשפיע על עמדתם בנוגע לשאלות החפות או ההרשעה של הדמויות המוצגות, מידת הצדק של ההחלטה המשפטית, הלגיטימיות של מערכת המשפט, יכולתה של מערכת המשפט לבצע את תפקידה כראוי, ועוד.

כיום הפעילות ברשתות החברתיות לוקחת את האקטיביות של המושבעים צעד נוסף קדימה, כאשר רשתות חברתיות כמו הפייסבוק מאפשרות יצירת קשרים בין הרבה מאוד אנשים בצורה זמינה ונגישה. כמו כן, הן מאפשרות ליחידים בעלי עניין משותף למצוא אחד את השני בקלות, לחבור ולפעול ביחד. כאשר העניין המשותף הוא סוגיה משפטית זו או אחרת, הכוללת חומרים כתובים ומצולמים רבים, קצרה הדרך לעבודה משותפת למען מטרה מוגדרת היטב.

אולם, בעוד שהצופה-מושבע הממוצע, עם תום הצפייה חוזר לענייניו וחדל להיות אקטיבי בהקשר של הסוגיה המשפטית שעל הפרק, הרי שהמושבע האקטיבי החדש משתמש במדיה החברתית כפלטפורמה בכדי לנקוט פעולות אקטיביות מסוגים שונים. ראשית, פעילי הפייסבוק יוזמים את סוג וכמות החשיפה. בניגוד למושבעים הפורמליים ולמושבעים-צופים פעילי הפייסבוק נחשפים באופן אקטיבי ורצוני לחומרים המשפטיים. הם אינם מקבלים זימון רשמי מטעם בית המשפט לכהן כמושבעים פורמליים והם אינם מסתפקים בצפייה פאסיבית בעובדות ובראיות השונות הנמסרות להם מבעד למסך. שנית, מושבעי הרשתות החברתיות אינם מוגבלים במקום ובזמן. בניגוד למושבעים הפורמליים ולמושבעים-צופים, האקטיביות שלהם מתבטאת לא רק לקראת סיום ההליך המשפטי (הפורמלי בבית המשפט, או הבלתי פורמלי המוצג על המסך) והיא איננה מסתיימת עם קבלת ההכרעה משפטית. משך ההיחשפות שלהם איננו מוגבל לזמן ההליך המשפטי עצמו או לזמן הצפייה בסרט. בהיותם פעילים במדיה חברתית, הם יכולים להיות פעילים בכל זמן ומכל מקום.

27 Clover, *Judging Audiences*, לעיל ה"ש 5, בעמ' 246.

28 Silbey Jessica, *Truth Tales and Trial Films*, 40 LOY. L. A. REV. 550, 556 (2007).

במה מתבטאת האקטיביות של המושבעים? היבט אשר ממחיש את הבדלי האקטיביות נוגע להתמודדות עם חומרים משפטיים, בעיקר ויזואליים, אשר מהווים את ה"ראיות" שעל בסיסן בוחרים מושבעי הרשתות החברתיות את הנרטיב בו הם מאמינים כנרטיב המתאר את ה"אמת".

המושבעים הפורמליים נפגשים עם חומרים במסגרת ההליך המשפטי, כגון צילומים של זירת האירוע, מסמכים, עדויות וכן הלאה. החשיפה שלהם לחומרים אלה נעשית בידי תיווך של עורכי הדין של הצדדים. אין להם אפשרות, ואף אסור להם מבחינה חוקית, לערוך חיפוש עצמאי של חומרים משפטיים, שכן החומרים היחידים שעל פיהם יקבעו את בחירתם הם אלה אשר מוגשים באופן פורמלי בהליך המשפטי, ועל כך נכתב רבות.²⁹ המושבעים-צופים נפגשים גם הם עם חומרים משפטיים ויזואליים במהלך הצפייה בסרטי בית משפט. כמו המושבעים הפורמליים, גם החשיפה של המושבעים-צופים נעשית בידי תיווך, הפעם של יוצרי הסרט, בין אם מדובר בחומרים המרכיבים את ההליך המשפטי הבדיוני, ובין אם מדובר בחומרים המוצגים במסגרת סרטים וסדרות המתעדים הליכי משפט פורמליים, באמצעות מצלמות וידאו המוצבות באולמות בתי המשפט.³⁰ כמו המושבעים הפורמליים, המושבעים-צופים סופגים את החומרים המשפטיים הוויזואליים הסובבים את המשפט אך הם אינם נוקטים פעילות אקטיבית בכל הנוגע ליצירת אמצעים ויזואליים נוספים.

אם כן, היחס של המושבעים הפורמליים והמושבעים-צופים לאמצעים הוויזואליים הוא יחס פסיבי. הם אינם לוקחים חלק פעיל בחיפוש וביצירת החומרים ואת הפרשנות לחומרים אלה הם מקבלים כדבר נתון. המושבעים הפורמליים נחשפים לחומרים שמוצגים בפניהם באופן פורמלי בהליך המשפטי בלבד, והמושבעים-צופים נחשפים באופן פסיבי לחומרים משפטיים תוך צפייה בסרטים העוסקים בהליכי משפט.

29 פסק דיין Smith v. Philips, 455 U.S. 209, 217 (1982) קבע כי הליך הוגן דורש: "a jury capable and willing to decide a case solely on the evidence before it" עוד בעניין זה ראו J. PHILIP, E. RANDOLPH N. JONAKAIT, THE AMERICAN JURY SYSTEM 199 (2003) ; וכן PIERRE DEESS, JOHN GASTIL WEISER & CINDY SIMMONS, THE JURY AND DEMOCRACY: HOW JURY DELIBERATION PROMOTES CIVIC ENGAGEMENT AND POLITICAL PARTICIPATION (2010). לאחרונה, עם התגברות השימוש ברשתות החברתיות, קיימת תופעה שבה מושבעים מחפשים מידע אינטרנטי על עורכי הדין, על העדים ואף על יתר המושבעים. התופעה הובילה להעמדה לדין של מושבעים אשר עשו כן, ראו IAN J. LLOY, INFORMATION TECHNOLOGY AND THE JURY (8th ed. 2017).

30 John Brigham, *Representing Lawyers: From Courtrooms to Boardrooms and TV Studios*, 53 SYRACUSE L. REV. 1165, 1195 (2003).

מושבעי הרשתות החברתיות, לעומת זאת, מוצפים בחומרים משפטיים ויזואליים הקשורים למשפט. אלה הם ה"ראיות" שעל פיהן הם מקבלים את הכרעתם השיפוטית הבלתי פורמלית. אלא שבניגוד לחומרים המשפטיים המוצגים בפני המושבעים הפורמליים ובפני המושבעים-צופים, אין מדובר בחומרים משפטיים פורמליים בלבד אשר הוגשו להם בתיווך עורכי הדין, ואין מדובר רק בחומרים שבחרו יוצרי הסרט לחשוף. הדבר נובע בעיקר בשל מאפייני הפלטפורמה במסגרתה הם פועלים, ובשל השילוב של מאפיינים אלה עם עיסוק במערכת בעלת מקום כה מרכזי ומשפיע בחברה.

הרשתות החברתיות מבססות הפצת מסרים באופן ויזואלי (כגון תמונות וממים).³¹ העלאת התמונות בפייסבוק היא יותר מאשר שיתוף בחוויות יומיומיות, היא הדרך שבה העצמי מגדיר את הזהות שלו, והפעילות שמתרחשת בפייסבוק משפיעה על האופנים שבהם אחרים שנחשפים לפעילות הזו תופסים את העצמי של האדם.³² מעבר לכך, הפייסבוק הפך להיות פלטפורמה אידיאלית להעברת מסרים, ובאופן ספציפי, להעברת חומר משפטי באופן ויזואלי. מעבר להיות הפייסבוק מדיום דרכו אנשי מקצוע משפטיים מוציאים נתונים שיכולים להיות רלבנטיים לתיקים בהם הם מטפלים,³³ הפייסבוק משמש מדיום דרכו אנשים שאינם משפטנים יכולים למצוא פרטים הנוגעים לפרשיות משפטיות. מקומם המרכזי של אימאג'ים ויזואליים משפטיים בפייסבוק, על פני כתיבה משפטית, נובעת מכך

31 מטרטן לעודד תקשורת ויזואלית רחבה ומיידית, ראו RISTO SARVES, DAVID M. FROLICH, FROM SNAPSHOT TO SOCIAL MEDIA: THE CHANGING PICTURE OF DOMESTIC PHOTOGRAPHY 94 (2011).

32 Joseph B. Walther, Brandon Van Der Heide, Lauren M. Hamel & Hillary C. Shulman, *Self-Generated Versus Other-Generated Statements and Impressions in Computer-Mediated Communication: A Test of Warranting Theory Using Facebook*, 36 COMMUN. RESEARCH 229 (2009); Joseph B. Walther et. al., *The Role of Friends' Behavior on Evaluations of Individuals' Facebook Profiles: Are We Known by the Company We Keep?*, 34 HUM. COMMUN. RESEARCH 28 (2008); Samuel D. Gosling et. al., *Manifestations of Personality in Online Social Networks: Self-Reported Facebook-Related Behaviors and Observable Profile Information*, 14 CYBERPSYCHOLOGY, BEHAVIOR AND SOC. NETWORKING 483 (2011); Sonja Utz, *Show Me Your Friends and I Will Tell You What Type of Person You Are: How One's Profile, Number of Friends, and Type of Friends Influence Impression Formation on Social Network Sites*, 15 J. COMPUTER-MEDIATED COMMUN. 314 (2010).

33 למשל, חברות ביטוח שמגלות את מצבם האמיתי של לקוחותיהם על סמך תמונות שהלקוחות מפרסמים בפייסבוק, ראו Diana B. Brown, T. J. Robertson & Laura L. Sullivan, *I See What You Did There: The Use of Social Networks to Gather Evidence*, 12 SOUTH L.J. 249 (2012).

שאימאג'ים הם יעילים, נגישים וניתן לזכור אותם ביתר קלות.³⁴ הם גם מושכים קוראים שעבורם כתיבה משפטית היא מדבר שומם.³⁵ בשונה מחומרי המשפט הכתובים, אימאג'ים הם לא בהכרח רציונליים או לינאריים. חוקרים הראו באמצעות ניתוח של אמצעים ויזואלים בהליכי משפט, שאימאג'ים הם כלי בעל כוח שכנועי גדול. הם יעילים בהעברת מידע, שכן נדרש פחות זמן ומאמץ כדי לראות תמונה מאשר לקרוא אלפי מילים.³⁶ אם כן, חומרים משפטיים ויזואליים, כגון מוצגים וראיות, החלו להיות מופצים למושבעים החדשים באמצעות הפייסבוק.

ד. המאבק הציבורי להוכחת חפותו של רומן זדורוב כמקרה מבחן לדיון בתופעת מושבעי הרשתות החברתיות

על מנת להמחיש את תופעת מושבעי הרשתות החברתיות נתייחס לפרשיה משפטית שזכתה לפעילות פייסבוק חסרת תקדים בישראל – משפטו של רומן זדורוב באשמת רצח הנערה תאיר ראדה ז"ל, ולפעילות הציבורית הרבה בהקשר למשפט ברשתות החברתיות. ב־6.12.2006 נמצאה תאיר ראדה ז"ל בת ה־13 ללא רוח חיים בבית הספר שבו למדה בקצרין. לאחר פחות משבוע נעצר רומן זדורוב שעבד כרצף בבית הספר בחשד לרצח, ובהמשך הודה ברצח ואף שחזר אותו, אך מיד לאחר מכן חזר בו ומאז טוען לחפותו. בשנת 2010 הורשע זדורוב ברצח, וערעורו נדחה בדצמבר 2015 על ידי בית המשפט העליון ברוב דעות. למרות שתיק זה נבחן על ידי מספר לא מועט של שופטים והתיק הפך חלוט ב־2016 לאחר שבקשת עורכי דינו של זדורוב לדיון נוסף נדחתה, יותר אנשים סבורים כי זדורוב אינו הרוצח מאשר שהוא כן. כך, בסקר שנערך עבור הכנסת מיד לפני דחית ערעורו של זדורוב, דיווחו 38% מהנשאלים כי לדעתם זדורוב חף מפשע, בעוד שלדעת 21% בלבד הוא אשם במעשה (41% טענו כי אין להם דעה בעניין או שאינם מכירים מספיק את המקרה).³⁷ הספקות לגבי גזר הדין קיימות לא רק אצל הציבור הרחב, שסביר להניח שברובו לא מכיר את נסיבות המקרה לעומקן ואינו בקיא בפרטי הפרשה ובהתנהלות של פרוצדורות

34 Elizabeth G. Porter, *Taking Images Seriously*, 114 COLUM. L. REV. 1687, 1753 (2014).

35 שם, בעמ' 1694.

36 שם, בעמ' 1691.

37 אריק בנדר "סקר: 38% מהציבור מאמינים כי רומן זדורוב לא רצח את תאיר ראדה" מעריב online חדשות (24.12.2015) [הערת המערכת: ממצא זה נותר יחסית עקבי, ראו: סקר שהתפרסם בדף בפייסבוק "כל האמת על פרשת רצח תאיר ראדה ז"ל" מיום 22.2.2017, <https://bit.ly/37objb2M>; סקר שנערך על ידי מכון המחקר "מדגם" בראשות מנו גבע בשיתוף iPanel, מועד איסוף הנתונים: 23-24/6/2021 : <https://bit.ly/3uiZy5w>].

משפטיות; מסקר שנערך ב־2017 בקרב עורכי דין פליליים, עולה כי אחוז שווה סבור שזדורוב חף מפשע וזכאי.³⁸ עם הזמן, תיק זדורוב ללא ספק הפך לסמל של חוסר אמון הציבור בשלטון³⁹ ולבעיה מרכזית ביחסי הציבור של מערכת המשפט.⁴⁰ בשנת 2021 החליט השופט חנן מלצר להעניק לזדורוב משפט חוזר, אשר עודנו מתנהל בעת כתיבת הדברים.⁴¹

כבר בתקופה שמיד לאחר הרצח משך הנושא את תשומת לב הציבור מכיוון שמדובר היה בילדה צעירה שנרצחה בעיצומו של יום לימודים בבית הספר – המקום שאליהו אנו שולחים את ילדינו בציפייה שילמדו וייהנו עם חבריהם ויחזרו הביתה בריאים ושלמים. גורם שסייע להעלות ספק במעורבותו של רומן זדורוב ובאשמתו, היה אמה של תאיר ראדה, שזמן קצר לאחר שזדורוב שחזר את אופן ביצוע הרצח, הכריזה שהיא מסופקת אם הוא אכן הרוצח. עם השנים, תרמו לספקות אלה גם בעיות בהודאה ובשחזור של זדורוב שעל בסיסם הורשע, והודעתו במשטרה של אדיר חבני כי חברתו דאז אולה קרבצ'נקו התוודתה בפניו בליל הרצח כי היא הרוצחת ואף הראתה לו את כלי הרצח ובגדיה המגואלים בדם.⁴²

אף שעברו שנים רבות מאז הרצח, ניכר כי ההתעניינות הציבורית והתקשורתית בו נשמרת. אחד הגורמים האחראיים להתמשכות העניין הוא הפעילות האינטנסיבית לקידום חפותו של זדורוב שמתקיימת בפייסבוק. קבוצת הפייסבוק הגדולה העוסקת בפרשה, "כל האמת על פרשת רצח תאיר ראדה ז"ל", מונה כרבע מיליון איש אשר נחשפים לחומרים, משוחחים ומארגנים פעילויות. קבוצה זו היא מהגדולות בפייסבוק הישראלי בכלל. קיימות מספר קבוצות נוספות העוסקות בנושא רצח תאיר ראדה ומשפט זדורוב, וכל אחת מהן מונה גם היא מאות או אלפי חברים.⁴³

גורם נוסף שאחראי להתמשכות העניין בפרשה קשור להעלאת חומרי החקירה בתיק לאינטרנט, וכיום חומרים טקסטואליים וויזואליים רבים מתוך התיק המשפטי, בנוסף לתחקירים טלוויזיוניים שנעשו על אודות המקרה זמינים לצפייה באמצעות קבוצות הפייסבוק, ערוצי יוטיוב שונים ואפילו אתר ייעודי שהוקם לצורך כך. כתוצאה מכך

38 Aviram Zino, *Heart splitting cases*, THE ATTORNEYS 34–38 (21.4.2017)
 39 בר שם אור "מדוע פרשת הרצח של תאיר ראדה הפכה לסמל של אובדן אמון במערכת?"
nana10 משפט ופלילים (23.12.2015); <https://bit.ly/3LNxNHU>; עמית גולדנברג "צל של אמת": סיפור של מערכות מתמוטטות " **העוקץ חברה ופוליטיקה** (10.4.2016)
<https://bit.ly/3Jh7Ajm>.
 40 איתי וייס "תאיר ראדה – המשבר התקשורתי של העליון" **ynet דעות** (2.4.2016)
<https://bit.ly/3LO1dpm>.
 41 מ"ח 6881/19 **זדורוב נ' מדינת ישראל** (פורסם בנבו, 11.5.2021).
 42 לב־און, לעיל ה"ש 17.
 43 שם.

ה"מושבעים החדשים" המתדיינים בפייסבוק על סוגית אשמתו של זדורוב וזהות הרוצחים של תאיר ראדה, עושים זאת לא על בסיס חומרים תקשורתיים, הערכות והשערות, אלא (גם) על בסיס החומר המשפטי שעמד לנגד עיניהם של השופטים שהכריעו בסוגיה. הפעילות הענפה בפייסבוק זכתה לתשומת לב מצד גורמים משפטיים רשמיים, בעיקר משום חוסר האמון במערכת המשפט המתבטאת בה. סקר שנערך ב-2016 בקבוצת "כל האמת על רצח תאיר ראדה ז"ל"⁴⁴ שאל "האם יש לך אמון בבית המשפט בישראל?". באופן מעניין הסקר עורר יותר מ-1,500 תגובות שליליות בהשוואה ל-46 תגובות חיוביות בלבד. אומנם הסקר אינו מדעי, אך הוא בהחלט מעיד על הדעה הרווחת בקבוצה זו. בהמשך לכך, פרקליט המדינה שי ניצן טען כי "נפעל גם בזירה התקשורתית בימים אלה בכל במה ראויה שתאפשר לנו הצגת עמדה כהלכתה [...] אין בדעתי להשלים עם ביקורת משתלחת, שיסודה בסילופים וחצאי אמיתות, וכשתוצאה ממנה נגרמת פגיעה בפרקליטות בכלל, ופגיעה בפרקליטים מסוימים בפרט".⁴⁵ בצעד חסר תקדים, הפרקליטות פרסמה מסמך ארוך שנלחם בהאשמות שהועלו נגד פסק הדין בקבוצות פייסבוק שונות.⁴⁶ מספר חודשים לאחר מכן, משרד המשפטים עדכן את האתר שלו כך שיכלול מיני-סייט של סרטונים,⁴⁷ שכולל קטעים רבים מתוך חקירותיו של זדורוב ושחזור הרצח על ידו.⁴⁸ כשנתיים לאחר מכן התייחס דובר שר המשפטים לאותו אירוע בראיון: "הבנתי שיש עשרות אלפי ישראלים בכל מיני קבוצות פייסבוק שחושבים שתפרו לו [זדורוב] תיק ושהוא חף מפשע. פניתי לפרקליט המדינה וליועץ המשפטי לממשלה, והתרעתי שחייבים לחרוג מהנוהג ולפעול באופן יזום... אני לא יכול להתעלם מכך שאלפי אנשים חושבים שמפברקים ראיות במשרד המשפטים. שיחשבו שטעינו, אבל לא שזייפנו".⁴⁹

אף על פי כן, נציגי מערכת המשפט מעולם לא לקחו חלק באף דיון שנערך באינטרנט. פרקליט המדינה שי ניצן אף הצהיר כי "משפטים פליליים אינם תוכנית ריאליטי, זו לא תוכנית שבה הציבור מתבקש לסמס אם הנאשם זכאי או לא". נשיאת בית המשפט העליון

- 44 [.facebook.com/groups/387735877995542](https://www.facebook.com/groups/387735877995542)
- 45 אמרי סדן "הפרקליטות יוצאת לקרב תקשורתית על שמה הטוב" **nrg חדשות** (30.12.2015) <https://www.makorrishon.co.il/nrg/online/1/ART2/745/536.html>
- 46 אמרי סדן "משרד המשפטים מציג: האמת על משפט זדורוב" **nrg חדשות** (4.1.2016) <https://www.makorrishon.co.il/nrg/online/1/ART2/746/313.html>
- 47 <https://www.gov.il/he/Departments/news/26-07-17-01>
- 48 אחיה ראב"ד, טובה צימוקי ותלם יהב "הסרטונים שהובילו להרשעת זדורוב ברצח תאיר ראדה" **ynet משפט ופלילים** (27.7.2016) <https://bit.ly/3Jc4I7j>
- 49 נטעאל בנדל "את היועמ"ש לא מעניינים הדיווחים בתקשורת" **מקור ראשון** (1.4.2018) <https://bit.ly/35QQYS0>

התייחסה בביטול לפעילות במדיה החברתית ואמרה כי "לאחרונה אנו נתקלים שוב ושוב בניסיונות ליצור מערכת משפט אלטרנטיבית".⁵⁰

פרשת זדורוב היא דוגמה מובהקת לאקטיביות של מושבעי הרשתות החברתיות בהתמודדותם עם חומרים ויזואליים, המשמשים כמעין "ראיות" שעל בסיסם הם מגבשים את תפיסתם על אודות המקרה המשפטי, ואף משפיעים באופן אקטיבי על תפיסות של אנשים אחרים. במסגרת פרשה זו קיים מגוון עצום של חומרים, וספציפית של חומרים ויזואליים, הן חומרים משפטיים פורמליים הלקוחים מחומרי החקירה, והן תוצרים של פעילי הפייסבוק עצמם, כשהיכולת המוגברת של אנשים להביע את עצמם באמצעות ממים ועריכה של תמונות תורמת בצורה משמעותית למעבר של הפורמט מפסיבי לאקטיבי. החומרים הוויזואליים כוללים בין היתר:

- תמונות מתוך תיק החקירה (יש לציין כי לא כל התמונות מתיק החקירה פורסמו בציבור, כגון התיק הפתולוגי ותקריבים של הקורבן מהזירה);
- צילומי וידאו של חקירותיו של זדורוב, השיחות שקיים עם המדובבים שהוכנסו לתאו, והשחזור שערך, עדויות של עדים וחשודים נוספים;
- כתבות, סרטונים וסדרות שעסקו ברצח הנערה המביאים ראיונות עם קרובי משפחה, חברות, תושבי קצרין שהשתתפו בחיפושים, עורכי דין, מומחי מז"פ ועוד כהנה וכהנה.

למעשה, פרשייה זו היא ייחודית בהיקף החומרים הוויזואליים הסובבים אותה והחשופים לציבור, בהיקף אשר לא מוכר לנו עד עתה בפרשיות משפטיות אחרות. הסיבה לכך היא משום שבאופן חסר תקדים, מרבית חומרי החקירה הפורמליים, ביניהם חומרים ויזואליים רבים, הועלו לרשת וזמינים לציבור באתר שהוקם לצורך כך.⁵¹ סביר להניח שההיקף הגדול והנגיש של חומרים ויזואליים עוזרים לשמור על מקומה של הפרשה מקום גבוה על סדר היום הציבורי גם במלאת עשור לה. יתרה מכך, ניכר כי העניין במקרים דומים בהם לא קיים העושר הוויזואלי – שוכך עם הזמן.

הדומיננטיות של התכנים הוויזואליים בקרב ה"מושבעים החדשים" ניכרת במספר הקשרים.

ראשית, ניתוח תוכן לחומרים המועלים בקבוצות הפייסבוק שעוסקות במשפט זדורוב מעלה כי התכנים שזכו לפופולריות הרבה ביותר – כלומר למספר הלייקים, התגובות

50 טובה צימוקי ויעל פרידסון "פרקליט המדינה: הסדרה על רצח תאיר ראדה – סכנה ממשית לדמוקרטיה" **Ynet משפט ופילילים** (4.4.2016) <https://bit.ly/3LPPWVQ>

51 <https://truthtoday.co.il>

והשיתופים הגבוה ביותר – הם הפוסטים שהכילו מרכיב ויזואלי כלשהו (תמונה, סרטון).⁵² סטטוסים כאלו עוררו שיח יותר ערני ותוסס בקבוצות השונות בהשוואה לסטטוסים שהכילו רק מלל טקסטואלי.

שנית, כאשר בודקים מי מבין חברותיה של תאיר ראדה מותקפות באופן חריף ואישי ואף מואשמות בסיוע לרצח תאיר ז"ל שוב ושוב לאורך השנים, הרי שהתמונה ברורה. מדובר באותן הנערות שהתראיינו לכלי התקשורת השונים, והסכימו להשתתף בכתבות, בסרטים ובסדרות הדוקומנטריות שנערכו בנוגע לפרשת הרצח לאורך השנים. נערות נוספות שעל פניו מעורבות או קשורות לפרשה באותה מידה (כלומר: חברות של תאיר, בנות כיתתה, בנות שביקרו בשירותים שבהם בוצע הרצח בטוח הזמן הרלוונטי) שבחרו כלל לא לצאת לתקשורת – אינן סופגות אש בהיקף קרוב לזה שסופגות אותן בנות שבחרו להעמיד עצמן מול מצלמה. הבחנה זו מצביעה על כוחם העצום של החומרים הוויזואליים הקשורים לפרשת הרצח, המופצים ברשת האינטרנט ונגישים לכל אדם. יתרה מזאת, אותם חומרים ויזואליים מזמינים כל אחד מהצופים לשפוט כראות את עיניו ולהחליט האם הנערות הללו דוברות אמת או שמא חלילה הן מסתירות משהו.⁵³

שלישית, מראיונות עולה שהעניין הראשוני במקרה זדורוב של מרבית מנהלי הקבוצות (להם מקום חשוב בהתנהלות השיח בפייסבוק) הוא עקב חשיפה לחומרים ויזואליים, ובעיקר הסרט העצמאי "לתפור חף מפשע" אשר מציג קטעים מחקירות זדורוב ובצדם הסברים לגבי אופן "תפירתו" על ידי רשויות החוק.⁵⁴

רביעית ואחרונה, נראה כי (כאמור למעלה) אף בעיני הפרקליטות ומשרד המשפטים קיימת חשיבות למד הוויזואלי. עניין זה מצביע על התפנית המעניינת בכל הנוגע לדיונים ציבוריים בפרשיות משפטיות. הדיון הציבורי בנוגע לשאלת חפותו של זדורוב עובר ממימד המילים, שהוא הממד המקובל בעיסוק בפרשיות משפטיות (טענות הגנה, טענות תביעה, פסק דין), לממד הוויזואלי. כל צד לדיון מציג את "טענותיו" בהסתמך על חומרים ויזואליים אשר בעיניו מוכיחים את טענתו.

עקב גודלה וחשיבותה של הפעילות במדיה החברתית בהקשר של זדורוב, ה"רוח" האנטי ממסדית העולה מהדיונים בה, וקיומם של חומרים משפטיים אודיו-ויזואליים וטקסטואליים מקוריים שדלפו לרשת, פעילות זו מהווה מקרה מבחן חשוב לבחינת מקומו

Azi Lev-On & Nili Steinfeld, "Objection, your honor": Use of Social Media by Civilians to Challenge the Criminal Justice System, 38 SOC. SCIENCE COMPUTER REV. 315 (2020).

לב-און, לעיל ה"ש 17.

שם. 54

של הציבור בעל העניין בפרשה בעיסוקו בפרשיות משפטיות ותפקודו כ"מושבעי הרשות החברתיות".

ה. מתודולוגיה

המאמר שבפניכם מבוסס על מחקר נטנוגרפי של הפעילות ברשתות החברתיות עבור צדק לזדורוב. נטנוגרפיה היא גישת מחקר איכותנית פרשנית – גרסה דיגיטלית של מחקר אתנוגרפי, שעוסקת בחקירת דפוסי ההתנהגות והתקשורת של אנשים וקבוצות באינטרנט.⁵⁵ נטנוגרפיה כרוכה באיסוף נתונים ממקורות מקוונים שונים כרשתות חברתיות, צ'אטים ואתרים אחרים ברשת: אתרי עצומות, אתרים ליצירה שיתופית של מסמכים ומפות, ועוד. החוקרים יכולים לזהות קהילות מקוונות, להתבונן, להצטרף ולהשתתף בהן, ולראיין משתתפים בפעילות המקוונת.⁵⁶ ההצלבה בין התצפית המשתתפת, הראיונות עם מנהלי הקבוצות וניתוח התכנים שעלו בהם, מאפשרים לייצר תמונה מקיפה של הפעילות והפעילים למען צדק לזדורוב. המחקר הנטנוגרפי ערך ארבע שנים, החל מדצמבר 2015 (אז נדחה הערעור של זדורוב לבית המשפט העליון והפעילות למענו התחזקה), ועד לדצמבר 2019. במסגרת זו:

1. תצפיות על הפעילות

- נוצרו קשרים רציפים עם מנהלי הקבוצות והפעילים המובילים. בשיחות שהתנהלו עם המנהלים במהלך השנים שבהן נערך המחקר, עלו סוגיות והתלבטויות בנוגע לתכנים שעלו בקבוצות ופעילויות שהתקיימו על בסיסם. המחקר הנטנוגרפי סייע

Robert V. Kozinets, *The Field Behind the Screen: Using Netnography for Marketing Research in Online Communities*, 39 J. MARKETING RES. 61 (2002); ROBERT V. KOZINETS, NETNOGRAPHY: DOING ETHNOGRAPHIC RESEARCH ONLINE (2010); Robert V. Kozinets, Kristine de Valck, Andrea C. Wojnicki & Sarah J. S. Wilner, *Networked Narratives: Understanding Word-of-Mouth Marketing in Online Communities*, 74 J. MARKETING 71 (2010); Ahmed Rageh & T. C. Melewar, *Using Netnography Research Method to Reveal the Underlying Dimensions of the Customer/Tourist Experience*, 16 QUALITATIVE MARKET RESEARCH: AN INTERNATIONAL JOURNAL, 126 (2013).
Miriam Catterall & Pauline Maclaran, *Body Talk: Questioning the Assumptions in* 56 Kozinets, *The Field Behind the Screen*; Cognitive Age, 18 PSYCHOL. MARKET. 1117 (2001).
Screen, לעיל ה"ש 55.

במיוחד ללמוד על אודות פיצולים שהתרחשו בקבוצות, תגליות של הפעילים, וסיוע לאתר סרטונים שעלו לפייסבוק ול-YouTube, ולעיתים ירדו במהירות.

2. ניתוחי תוכן שפורסם בקבוצות ברשתות החברתיות

- אותרו 15 קבוצות פייסבוק פעילות העוסקות בצדק לזדורוב, ובהן למעלה מ-300,000 חברים במצטבר. הקבוצות הפעילות יותר נדגמו מדי יום, ויתר הקבוצות נדגמו מדי שבוע;

3. ראיונות עם מנהלי הקבוצות ברשתות החברתיות

- נערכו 25 ראיונות עם מנהלי הקבוצות השונות. הראיונות עסקו ברקע כללי של המנהלים (פרטים ביוגרפיים, ידע ודעות לגבי הפרשה, ועוד), תפיסות לגבי מטרות הפעילות, אופני התמודדות עם סיטואציות שמתרחשות בקבוצות, תפיסת ההשפעה של הפעילות ועוד. הראיונות נמשכו שעה עד שעה וחצי כל אחד, ונערכו במקומות סגורים ונעימים למתראיינים כגון בתי קפה. ראיונות אלו בוצעו על ידי ארבעה מראיינים, תוך הדרכה וליווי של החוקר הראשי, ובנוסף הוקלטו, תומללו, ולאחר מכן נותחו.

שאלון הריאיון כלל 45 שאלות שעסקו בארבעה היבטים שונים: (1) הרקע האישי של המנהלים, מדוע וכיצד החלו לעסוק בנושא רצח תאיר ראדה ומשפט זדורוב, דעתם לגבי המניעים לרצח וזהות הרוצח/ים, היקף הידע שלהם על אודות המקרה ועוד. (2) שאלות כלליות יותר לגבי אופי ומטרות הפעילות בפייסבוק. (3) שאלות לגבי נורמות ודינמיקת הפעילות בקבוצה, ולסיום (4) שאלות לגבי השפעת הפעילות בפייסבוק בעיני המרואיינים, והשוואתה לאפקטיביות של ערוצי פעילות אחרים – למשל הפגנות, תכנים בעיתונות ובטלוויזיה וכדומה. השאלות גובשו בהמשך להיכרות עם הספרות הקיימת לגבי אקטיביזם באינטרנט, להיכרות מקרוב עם הפעילות ברשתות החברתיות והסוגיות שהיא מעלה, ולמספר ראיונות ששימשו כפיילוט וסייעו ב"הידוק" שאלון הריאיון.

הטריאנגולציה בין התצפית המשתתפת, הראיונות עם מנהלי הקבוצות והניתוח של התכנים שעלו בקבוצות מאפשרים לייצר תמונה מקיפה של הפעילות והפעילים למען צדק לזדורוב, לקטלג את אותם היבטים ייחודיים של פעילותם שמייחדים אותם מקטגוריות קודמות של מושבעים, ולהעלות מספר תמות לגבי סוגים שונים של פעילות המושבעים, אותן נמפה ונסקור כאן.

יש לציין שמיפויים על אודות פעילות קולקטיבית ברשת משתמשים בהבחנות כגון: פעילויות שאדם אחד יכול לעשות ולשתף לעומת פעילויות שמתבססות על קלט מהרבה אנשים; קיומו של ידע טכני, קרי, הבחנה בין פעילויות שכל אחד יכול לעשות לעומת

פעילויות שיש עבורן צורך בידע טכני רב יותר; פעילויות שמצריכות מעט השקעה מצד המשתתפים לעומת כאלו שמצריכות השקעה רבה – ובכלל זאת פעילות אופליין.⁵⁷ בהתבסס על מיפויים קודמים ועל המחקר הנטנוגרפי של העיסוקים המקוונים של המושבעים, פיתחנו את שש הקטגוריות הבאות של פעילויות מקוונות של "מושבעי מדיה חברתיים": (1) חשיפה לדיון פעיל ומעמיק, אשר נתמך בחומרים חיצוניים; (2) הבאת עדויות מומחים "אלטרנטיביות"; (3) הפקת ידע חדש; (4) יצירה קולקטיבית של חומרים טקסטואליים; (5) יצירה קולקטיבית של חומרים אודיו-ויזואליים; ולבסוף (6) עריכת חקירות עצמאיות.

1. האקטיביות של פעילי הפייסבוק בקבוצות למען רומן זדורוב

במסגרת האקטיביזם של קהל מושבעי הרשתות החברתיות ניתן למנות מאפיינים מובהקים, כפי שנציין להלן על פי סוגי התרומה שלהם לדיון בעניינו של זדורוב.

1. חשיפה לדיון פעיל ומעמיק, אשר נתמך בחומרים חיצוניים

הפעילות הבסיסית ביותר עבור "מושבעי המדיה החברתית" היא החשיפה של חומרים רלבנטיים והמעורבות בדיונים קבוצתיים. חברות בקבוצות מדיה חברתית מאפשרות לחברים לקרוא ולהגיב לחומרים שפורסמו על ידי חברים אחרים, ולפרסם חומרים מקוריים. כדי לתמוך בטענותיהם, חברי הקבוצה משתמשים במגוון מקורות; כפי שתואר לעיל, חומרי חקירה, פרוטוקולים משפטיים, פסקי דין והחלטות, קטעי וידאו מהתקשורת ועוד, זמינים בקלות. יתר על כן, לפעמים המשתתפים בשיחה גם מחפשים ומשתמשים במקורות חיצוניים כדי לתמוך בטענותיהם. כך לדוגמה, איור 1 כולל דיון בגובה הרוצח או הרוצחים, כאשר אחד המשתתפים בשיחה מפרסם נתונים סטטיסטיים על התפלגות הגבהים של בני נוער בישראל הלקוחים מתוך אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. שיחות "עמוקות" דומות הכוללות התייחסות למקורות חיצוניים, כוללות למשל דיונים על תוקפן של בחינות

Yochai Benkler, *Coase's Penguin, or Linux and the Nature of the Firm*, 112 YALE L.J. 369 (2002); Lance W. Bennett & Alexandra Segerberg, *The Logic of Connective Action: Digital Media and the Personalization of Contentious Politics*, 15 INFORM COMMUN. SOC. 739 (2012); Caroline Haythornthwaite, *Crowds and Communities: Light and Heavyweight Models of Peer Production*, <https://bit.ly/3LNTRC> (2009)

דנ"א ושל ממצאים פורנזיים אחרים, צידוקים אפשריים לבקשת משפט חוזר, כדאיותן של אסטרטגיות משפטיות שונות, ועוד.⁵⁸

Miron Saizki
February 10, 2017 · 🌐

שלושה דברים אני יכול לטעון בביטחון אחרי שלמדתי את הזירה ואת רוב העדויות :

- 1 (גובה של הרוצח בזמן הרצח היה לא יותר מ 150 סמ. וזה מיידית שולל גם את סלע וגם את א.ק.
- 2 (מידת נעליים של הרוצח בפועל היא לא יותר מ 36. מסקנה שלי היא שרוצח הוא אחד מבני נוער. לכל היותר עד גיל 14 !!!

👍 Like 💬 Comment

Edik Fainshtein

הממוצע הסטטיסטי של ילד בן-13-14 הוא 160 לפי נתוני משרד הבריאות. אבל כן, יש כשלושה אחוזים שמתחת ל-150. אז תיאורטית זה ייתכן. להלן הנתונים מ-2006

Like · Reply · February 10, 2017

איור 1. (3.190). דיון אודות גובה/ם של הרוצח/ים

2. הבאת עדויות מומחים "אלטרנטיבית"

58 לב-און, לעל ה"ש 17.

כמו שבבית המשפט מובאים עדים על מנת לתת עדות של מומחה, עדות אופי, או עדות ראייה/שמיעה שהעדות שלהם רלוונטיות להתנהלות של הפרשייה המשפטית, כך גם באינטרנט, רק שהתכנים לא חייבים לעבור את המשוכה של בית המשפט ובעצם מהווים נדבך נוסף על העדויות הפורמליות שמוצגות בבית המשפט. כך, ניתן למצוא הצהרות ושיחות עם בני משפחתו של המורשע ברצח, כמו גם עם משפחתה של הקורבן, עם חברים שלה ועם עדים במשפט.⁵⁹ יתר על כן, אנשים עם ידע מקצועי מעידים מניסיונם בקבוצה בהיבטים שרלוונטיים למשפט, מעין "עדות מומחה". למשל, באיור למטה ניתן לראות כיצד גשש מאפיין את העקבות שנמצאו בתא (איור 2).

59 לב־און, שם.

איור 2. (4.01). גשש מחווה דעת לגבי עקבת נעל שנמצאה בתא הרצח

3. הפקת ידע חדש

הקטגוריות הראשונות נגעו למקרים בהם משתמשים דנים במידע קיים. אולם קיימים מקרים מעניינים בהם הפעילים מגלים פרטים חדשים או עושים הצלבות שחמקו מעיני העוסקים בחומר. הדוגמה הבולטת לכך השפיעה משמעותית על החלטת השופט מלצר לקיים משפט חוזר. ההחלטה התבססה על שני ממצאים: נזילת הדם על עקבה שעל האסלה, והממצא שדמה של תאיר נמצא בתא הסמוך לתא הרצח – המרמז (בנוסף לראיות אחרות) לכך שהרוצח עבר לתא סמוך, בניגוד לשחזור שעשה זדורוב. מקור הממצא הינו בפעילים גרידא: הפעיל אלון עקרוני עבר על מסמכי המכוון לרפואה משפטית, הצליב עם מסמכים נוספים ומצא שהדם שקוטלג בטעות כאילו נדגם מתא הרצח – נדגם מהתא הסמוך.⁶⁰ תרומת הפעילים התבטאה היטב גם בדיון במשפט החוזר מתאריך 4.1.2022, בהקשר לממצאים שהיוו "נדבך נוסף" בהרשעת זדורוב. בפסק הדין המקורי נקבע שבחיפוש שנעשו במחשב בו השתמש זדורוב עלה שימים לפני הרצח הוא נכנס לפורום ובו מאמר על הטלת מורא, וקישור לכתבה לגבי אישה שהורשעה בהריגה במצב אי-שפיות זמנית. כן נטען שחיפש סרט סנאף. אפילו בתגובתה לבקשה למשפט חוזר עמדה התביעה על הטענות הללו, והשופט מלצר טען שטענותיה לא נסתרו.

אולם בפתיחת הדיון הודיעה באת כוח הפרקליטות שהיא נסוגה בפועל מחוות הדעת של רס"ב צחי סגל שעל בסיסן נקבעו קביעות אלו. במסמך הסכמות בין ההגנה לתביעה נקבע למשל שזדורוב הגיע לתגובה בפורום שעוסקת בהתגוננות מפני פושע שמנסה לתקוף אדם עם סכין – וזאת, כאשר חיפש חומרים על מכשיר המוטורולה שלו, וכעבור כדקה וחצי המשיך לחפש חומרים על מוטורולה; ושהוא לא חיפש סרטי סנאף אלא מידע על הלהקה sex-police ואחת התוצאות כללה את המילה snuff.

ממצאים אלה כלולים בחוות דעת מומחה ההגנה ראש מעבדת טיקטק יואב זילברשטיין – אולם מקורם בפעילים שסרקו את היסטוריית הגלישה והפעילות במחשב של זדורוב, ובעזרת פרטים שחמקו אף מההגנה בהליך הקודם סייעו בהשמטת נדבך קטן נוסף מהמסכת הראייתית עליה נסמכה החלטתו המקורית של בית המשפט המחוזי.

4. יצירה קולקטיבית של חומרים טקסטואליים

המדיה החברתית מהווה פלטפורמה לא רק לאנשים בודדים שיוצרים חומרים ומפיצים אותם, אלא גם לפעילות משותפת של מספר אנשים. השותפות יכולה לבוא לידי ביטוי בחלקים שונים בתהליך היצירה, החל מייצור חומרי הגלם, דרך חיבור של חומרי הגלם לכדי מוצר אחד, ועד להפצה של התוצר הסופי.⁶¹ בהקשר של הפעילות למען זדורוב, ניתן להצביע על מקרים רבים בהם חברים בקבוצה מייצרים חומרים טקסטואליים אשר "מרכזים" מידע, וחומרים שממחישים נקודות שעלו בתהליך המשפטי. דוגמה אחת לפעולה קבוצתית כזו היא מסמך תגובה למסמך שפרסמה הפרקליטות. כזכור, בצעד חסר תקדים פרסמה פרקליטות המדינה מסמך ארוך העונה לטענות שנטענו בקבוצות הפייסבוק השונות נגד פסק הדין.⁶² מיד לאחר פרסום המסמך, ובעקבות עבודה משותפת של פעילים מובילים בקבוצות הפייסבוק, התפרסם בקבוצה מסמך תגובה בן עשרה עמודים שעובר אחת לאחת על טיעוני הפרקליטות ומשיב להם.

דוגמה נוספת לפעילות קבוצתית היא תמלול של מסמכים משפטיים לעברית: התיק המשפטי מכיל למעלה מ־1,000 מסמכים, כאשר רובם הגדול נגיש לציבור בצורה של מסמכי PDF סרוקים, חלקם בכתב יד מאד לא קריא. על מנת להנגיש את המסמכים ולאפשר חיפוש בהם, התארגן קמפיין באמצעות קבוצת "האמת היום" במסגרתו התגייסו כ־50 מתנדבים אשר תמללו ו/או עברו על תמלולים שנעשו על ידי אחרים, וכך בתוך חודש הסתיימה המלאכה והחומרים הונגשו לציבור, באופן שניתן גם לחפש בו, להעתיק, לשכפל ולהפיץ בקלות.

5. יצירה קולקטיבית של חומרים אודיו־ויזואליים

בנוסף לפעילות משותפת של מספר אנשים ליצירה של חומרים טקסטואליים, חשוב לציין גם פעילות קולקטיבית ליצירה של חומרים אודיו־ויזואליים, כגון ממים וסרטונים. לצורך כך נדרשת מצד הפעילים מיומנות בגרפיקה ממוחשבת או בעריכת סרטים – מיומנות אשר לא נמצאת בידי אנשים רבים.

בהקשר זה מעניין לציין יצירה שיתופית של מפות של אזור הרצח ושל טיפות דם שנאספו באזור בית הספר לאחר הרצח, שהתבצעו בסיוע כלים של Google Earth, דיאגרמות של זמנים בהם עדים דיווחו שהיו בקרבת שירותי הרצח, ועוד ועוד. בקבוצה ניתן למצוא ממים רבים שנעשו בין השאר בעזרת מחולל ממים אינטרנטי, חלקם הומוריסטיים, וחלקם עומדים על נקודות בעייתיות בהודאה ובשחזור, על ליקויים בהתנהלות של המסד, על

61 בנקלר, לעיל ה"ש 57.

62 אמרי סדן "משרד המשפטים מציג: האמת על משפט זדורוב" nrg (4.1.2016) <https://bit.ly/3jgiHyq>.

ממצאים בזירה שלטענת היוצרים אינם עולים בקנה אחד עם השחזור, ועוד. במקרים בודדים פעילים גם יצרו סרטוני וידאו שצולמו בבית הספר עצמו – כך לדוגמה סרט שצולם בבית הספר ושלתוכו נערכו חומרי חקירה שמדגימים היכן היו עדים מסוימים, אילו שיעורים התקיימו בכיתות מסוימות, היכן היו חדרי המורים ועוד – וכל זאת על מנת להמחיש את הסביבה הקרובה לאזור הרצח.

דוגמה נוספת היא תרגום והוספת כתוביות לחומרים אודיו-ויזואליים. כפי שנאמר, זדורוב הורשע על בסיס ההודאה והשחזור שלו, ומכאן לחשיבות של הדיוק בהבאת דבריו ובתרגומם המדויק. ומכאן גם התרומה המכרעת של פרויקט נרחב של התרגום המחודש של סרטוני החקירות, השיחות עם המדובר והשיחזור, שהועלו ככתוביות על הסרטונים והוגשו בידי ההגנה כמוצג במשפט החוזר. בעבודת נמלים שארכה כשש שנים, אדיק פאינשטיין תירגם ותימלל כ-110 (!) שעות וידאו, כאשר פעילים נוספים סייעו בעריכות והגהות. מהתרגום המחודש עלה, למשל, שבמקומות רבים בתמלול בהם נרשם "לא ברור" ניתן היה בשמיעה מרוכזת להבין את הנאמר. למשל, לא תורגמה אמירה של זדורוב מיום לפני השחזור בה תהה מדוע תאיר רצה במעלה המדרגות, כשנסה מפניו, לשירותים בקומה השנייה. אולם תאיר נרצחה בקומת הביניים, חצי קומה מתחת לקומה השנייה. מהקטע משתמע שזדורוב אינו בקיא במיקום זירת הרצח. חשוב לציין שדיענת מיקום זירת הרצח נחשבה כפרט מוכמן (במשקל מופחת) בפסק הדין המקורי. בתחילת המשפט נשאל רפ"ק (דאז) יורם אזולאי שהוביל את חקירת זדורוב לגבי הציטוט הנ"ל. כשהתברר שבמשפט לא הופיע התרגום שבידי התביעה, הושמעה ההקלטה בבית המשפט ודוברי רוסית אימתו את התרגום.

בהמשך המשפט נחקר רס"מ לב יופה שתרגם קטע שבו זדורוב אמר שכשרצח את תאיר היא תפסה בסכין וידה נחתכה (אמירה שהוזכרה בפסק הדין המקורי במחוזי). אולם מהתרגום החדש שמקורו בפעילי הרשתות, עלה שנאמר דבר אחר לחלוטין – שתאיר מתה מיד (המשפטים נשמעים דומה ברוסית). לאחר דיון סוער בבית המשפט הוסכם שמה שיוחס לזדורוב במקור לא נאמר כלל.

6. עריכת חקירות עצמאיות

עד כה עסקנו בדיבור על חומרים או בעיבוד מחודש של חומרים קיימים, הקטגוריה המאפיין האחרון של "מושבעי הרשתות החברתיות", בהקשר לפרשת זדורוב, נוגע באיסוף עצמאי של חומרים על ידי הפעילים. זוהי הסטייה הגדולה ביותר מהתפקיד המסורתי של המושבעים, בו הם מקבלים לידיהם את החומר ולא מחפשים מעבר לכך. ניתן להתייחס לשני סוגים של איסוף מידע חדש: הראשון הוא יצירת קשר עם אנשים שהשם שלהם עלה בהקשר של התיק ובירור נקודות איתם, והשני הוא פעילויות השלמה לעבודתה של המשטרה, סוג של חקירה משטרית על ידי הציבור הרחב.

דוגמה טובה של פעילות השלמה שכזו הוא הניסיון לאתר את סוג הסכין שלדעת חלק מהפעילים היא סכין הרצח (איור 3). כפי שנאמר קודם לכן, בשנת 2012 הוגשה תלונה למשטרה כנגד אולה קרבצ'נקו, שלטענת בן זוגה לשעבר היא הרוצחת האמיתית של תאיר ראדה. המתלונן ידע לתאר את הסכין באופן כללי אבל לא ידע מה הסוג המדויק שלה, ובהמשך לכך מספר פעילים יצרו קשר גם עם חנויות שמייבאות סכינים לישראל וגם עם פורומים של סכינאים, כשמטרת ההתקשרות היא לגלות את הדגם המדויק של הסכין שהתלונה התייחסה אליה וגם לגלות האם דגם של סכין יובא לישראל בפרק הזמן הרלבנטי. סוג כזה של פעילות מצריך שיתוף פעולה בין אנשים רבים תוך כדי איסוף מידע לגבי סוגים שונים של סכינים, היכרות של התחום ושל מקומות בהם אפשר לפרסם שאילתות לגבי העניין הזה, ופרסום בפועל של השאילתה. יש לציין שאפילו הוצע פרס כספי למי שימסור מידע שיעזור, אולם נכון לזמן הכתיבה שלנו, הסכין טרם נמצאה.

Shirley Ben Yehonatan shared "ל תאיר ראדה ז"ל" post to the group: דורשים משפט צדק בפרשת רצח תאיר ראדה ז"ל 6 hrs · 🌐

added 2 new photos. August 1 at 7:50pm · 🌐

💡 דרושה עזרת הציבור בפענוח ראייה חדשה ברצח תאיר ראדה ז"ל.
 בעקבות שיחה עם מישהו שהיה קרוב לסיפור הרצח ב-2006, עלתה ראייה חדשה שיכולה בסיכוי גבוה להוביל לרוצח האמיתי.
 ** מחפשים סכין דומה לדגם שבתמונה **
 אם אתה מזהה או מכיר/ה את הדגם של הסכין בתמונה, אם אתה בעל/ת סכין כזו או יש לך מידע בעל ערך שקשור אליה, יש לך אפשרות לקחת חלק בפענוח סופי ומוצדק של רצח תאיר ראדה ז"ל.
 לפרטים נוספים צרו קשר במייל tairknife@gmail.com או בהודעה פרטית בעמוד (סודיות מובטחת).
 אנשים טובים, המידע הזה חייב להגיע לכל אחד בארץ.
 אנא שתפו, וביחד נביא לסיפור העגום הזה את הסוף שמגיע לו.

Like Comment Share

Ron Welber and 8 others

איור 3. (9-71). חיפוש אחרי כלי הרצח לדעת הפעילים

ז. היבטים נורמטיביים בפעילותם של מושבעי הרשתות החברתיות

בשיטות משפט בהן לא קיים מוסד חבר מושבעים, כמו במשפט הישראלי, ההליך המשפטי מנוהל בידי משפטנים ושופטים מקצועיים. האזרח הפשוט איננו יכול להשפיע באופן ישיר על תכני המשפט כפי שהיה מתאפשר לו אילו היה מכהן כמושבע. מושבעי הרשתות החברתיות מהווים, למעשה, הזדמנות חדשה של מעורבות אזרחית בהליכי משפט בשיטת משפט ללא מושבעים. ליכולות של הציבור הרחב להיחשף למידע המשפטי ולדון בו, ואף לפעול בהקשר אליו, עשויות להיות השלכות משפטיות וחברתיות מרחיקות לכת. בחלק זה, על כן, נעמוד בקצרה על ההשלכות השונות, אשר עשויות להיתפס בחלקן באופן שלילי ובחלקן באופן חיובי.

בשנים האחרונות מתקיים דיון ציבורי בהקשר למעורבות ציבורית אשר מקורה ומוקד התרחשותה הוא ברשתות החברתיות. השפעה שלילית אפשרית של מעורבות כזו היא תופעת הבוליינג (Bullying) וליניץ' ברשת, במסגרתה אנשים יוצאים נגד אדם או קבוצה במרחב הרשתות החברתיות. הדיון הציבורי הנוגע למעורבות האזרחית ברשתות החברתיות עוסק גם בבעיות הקשורות ברידוד השיח הציבורי ו"השטחיתו". מן הצד השני, ניתן למצוא היבטים חיוביים במעורבות זו הן קוגניטיבית והן חברתית, למשל באמצעות הנמכת החסמים העומדים בפני אנשים וקבוצות כבואם להגיע למידע שרלוונטי להם, ליצור מידע חדש ולשתף אותו.

למעשה, פעילות מושבעי הרשתות החברתיות מבטאת אקטיביזם חברתי בפלטפורמה חדשה. פעילות אשר עד לפני זמן לא רב התנהלה בידי כלי תקשורת ממוסדים – עיתונות, סרטים דוקומנטריים, וכן הלאה. ניתן לציין עוד פרשיות מהעבר בהן פעילות בהקשר משפטי התנהלה באמצעים תקשורתיים, כדוגמת פרשת דרייפוס, אשר זכתה לדיון ממושך מעל גבי העיתונים עד לשחרורו.⁶³ פרשיה ידועה אחרת היא שחרורו של רנדל אדמס בעקבות הדיון שנוצר בעקבות צאתו של הסרט "הקו הכחול הדק" בשנות ה-80.⁶⁴ לאחרונה הוביל הפודסקאט "Serial" (2014) למשפט חוזר עבור עדנאן סייד אשר הורשע ברצח

63 לפירוט הכתבות בעיתונים השונים ראו: WILLIAM I. BRUSTEIN, LOUISA ROBERTS, THE SOCIALISM OF FOOLS?: LEFTIST ORIGINS OF MODERN ANTI-SEMITISM 132 (2015).

64 GARY WELEK ATWELL, EVOLVING STANDARDS OF DECENCY: POPULAR CULTURE AND CAPITAL PUNISHMENT 124 (2004).

חברתו,⁶⁵ ובעקבות הקרנת הסדרה הדוקומנטרית "לעשות רוצח" (2015) בוטלה הרשעתו של סטיבן איברי לאחר ריצוי של 18 שנות מאסר בגין תקיפה מינית וניסיון לרצח.⁶⁶ סרטים נוספים עוררו הדים ציבוריים, כגון "הג'ינקס" (2015) וכן שלושת סרטי "גן העדן האבוד" (1996, 2006, 2011). הסרטים ששודרו בשנים האחרונות, עידן הרשתות החברתיות, גררו תגובות נרחבות של הציבור, גם באמצעי תקשורת אלו (כגון עצומה אינטרנטית למען שחרורו של איברי).

בפרשת זדורוב, "מושבעי הרשתות החברתיות" מתייחדים בפעילות החברתית "מלמטה למעלה". על מנת לזקק את ההיבטים הנורמטיביים של התופעה הנידונים בספירה הציבורית, ערכנו ניתוח תוכן של כל הכתבות העיתונאיות שעסקו בפעילות זו בין השנים 2014 (טרם דחיית ערעורו של זדורוב לבית המשפט העליון, ובמקביל לעליה בהיקף של הפעילות למענו ברשתות החברתיות), ו־2017. לצורך כך נתקבלה מחברת יפעת –מידע תקשורתית כל הכתבות שעסקו בנושא, שנדלו באמצעות שאילתה שהצליחה בין מילות החיפוש "זדורוב" ו("רשתות חברתיות" או "פייסבוק"). בסה"כ נותחו באופן זה 64 כתבות, מהן הופקו מספר תמות הנידונות להלן.⁶⁷

1. ההיבטים השליליים (לפי הכתבות שנותחו)

ההתייחסות השלילית כלפי הפעילות הציבורית למען זדורוב גלומה במספר כתבות הטוענות כי הפעילים הינם חסרי רקע וידע משפטיים, ובנוסף, חלק מהמידע שנכתב בקבוצות הפייסבוק הינו "חצי אמת", דהיינו, כלומר, הממצאים המוצגים בידי הפעילים עברו סינון ונבחרו באופן סלקטיבי במטרה לחזק את טענותיהם. כן קיימת בעייתיות במלל, בטקסט הכתוב עצמו, ובחומרים הוויזואליים. למעשה, הביקורת עוסקת הן באמינות המידע עליו מסתמכים הפעילים, והן באמינות מקורות המידע. ניתן גם למצוא ביקורת בנוגע ליכולתם של חברי הקבוצות להבין, לעבד ולהסיק מסקנות מן החומרים המשפטיים. כך כותב בריינר:

גם שבוע וחצי לאחר הכרעת שופטי בית המשפט העליון, פרשת רומן זדורוב ממשיכה לבעור בעיקר ברשתות החברתיות. קשה לחמוק מוויכוחים סוערים, תמונות מסולפות וחצאי אמיתות שמופצות בפייסבוק, כולן קוראות

65 Emanuella Grinberg & Lauren DelValle, *New Trial Granted for Adnan Syed, Subject of 'Serial' Podcast*, CNN (1.7.16), available at <https://cnn.it/3xfNTGx>
 66 Steve Almasy, *"Making a Murderer": Brandan Dassey Conviction Overturned*, CNN (13.8.16), available at <https://cnn.it/3je22eV>.
 67 לפירוט נרחב יותר על אודות שיטת המחקר והממצאים ראו לב־און, לעיל ה"ש 17.

לזיכוי זדורוב מרצח הילדה תאיר ראדה. סביב הפרשה נוצרה כת של ממש, שאנשיה משוכנעים בחפותו של זדורוב ומטילים את האשם ברצח על כל מי שרצח אפשר. תיאוריות הקונספירציה הולכות ומתפשטות.⁶⁸

היבט שלילי נוסף נטען כלפי תוצאות הפעילות הן ברמה האישית, הן ברמה החברתית והרחבה יותר. הטענה היא כי חשיפה לחומרים שמתפרסמים בקבוצות הפייסבוק, אשר חלקם כאמור אינם מבוססים, מובילה ליצירת תיאוריות קונספירטיביות חסרות בסיס, ואף עשויה בסופו של דבר להביא אנשים לנהוג באלימות כלפי מי שנמצא בקו האש. למעשה קיימות שתי קבוצות מרכזיות אשר אליהם מופנה יחס אלים בהקשר זה. הראשונה היא קבוצת החברות של תאיר, והשנייה היא קבוצת השוטרים אשר טיפלו בתיק. אחת מחברותיה של תאיר ראדה, נופר בן-דוד, מתייחסת ליחס האלים המופנה כלפיה בפייסבוק מצד פעילים. מעניין לציין כי היא דווקא מביעה הזדהות עם מטרות הפעילות ועם "הרצון לעשות צדק [...] האומץ וההתעקשות", עם זאת, זו איננה בעיניה "הדרך להגיע לאמת":

כבר שנים שהיא חיה כך, כדור השלג מתגלגל מאז 2011, אז החלו להישמע בגלוי טענותיהם של חסידי הקונספירציה שלפיה זדורוב חף מפשע ומי שלמעשה ביצעו את הרצח הנורא, או לפחות יודעות את האמת ומסתירות אותה, הן חברותיה לכיתה. [...] הרצון שלהם לעשות צדק מבורך בעיניי, אבל הדרך שלהם נוראית. הם מנסים בכל דרך להפיל את הרצח על מישהו אחר. לפעמים אני מסתכלת על דף הפייסבוק שלהם ואני אומרת, כל הכבוד על האומץ שלהם ועל ההתעקשות, אבל הם משקרים כשהם קוראים לי רוצחת [...] ואף אחד לא עוצר את זה. זאת לא הדרך להגיע לאמת.⁶⁹

עם הגידול במספר חברי הקבוצות ובהיקף פעילותן, ובעיקר לאחר דחיית ערעורו של זדורוב בבית המשפט העליון בדצמבר 2015, החלה לעלות ביקורת נוספת כלפי הקבוצה שמתמקדת לא רק בפגיעה האישית שנגרמת לאותם אנשים שחברי הקבוצה בחרו לסמן כקורבנות, אלא גם בפגיעה במוסדות המדינה שנגרמת כתוצאה מפעילות הקבוצה. בראש ובראשונה ניתן למנות את הפגיעה במוסד הפרקליטות, כדברי פרקליט המדינה דאז שי ניצן:

68 יהושע בריינר "בזמן שאולמרט מתלבט: קמפיין הצללים לחנינת קצב צובר תאוצה" **וואלה!** **חדשות** (1.1.2016) <https://news.walla.co.il/item/2921060>

69 ענת מידן "כשממציאים קונספירציה וקוראים לי רוצחת, אני אומרת לעצמי: נופר תתעלמי. אבל בעצם אני לא צריכה להתעלם, אני צריכה לחיות. לא מגיע לי שיקראו לי ככה" **ידיעות אחרונות** (25.12.2015) <https://bit.ly/3JivVVS>

מה שקורה סביב התיק הזה הוא סכנה אמיתית, ואני לא מגזים. זה באמת מפחיד אותי. אשתי, שעובדת כמחנכת כיתה י"ב בתיכון במעלה אדומים, אמרה לי השבוע: "תשמע, אני לא יודעת מה לעשות עם התלמידים. הם משוכנעים שזדורוב חף מפשע". אני לא מסוגל להבין לעומק את התופעה המדאיגה הזאת, שאני מכנה "תסמונת זדורוב", בפייסבוק רצים עשרים נימוקים לכך שזדורוב הוא לא הרוצח של תאיר ראדה, שנערות ונערים שלמדו איתה עשו את זה [...].⁷⁰

בהמשך לכך, כותב נחמיה שטרסלר:

היום כולם עיתונאים. כולם חוקרים. כולם מומחים. כולם יודעים את התורה כולה. משרבט אלמוני בפייסבוק עדיף על 300 עמודי פסק דין של בית המשפט העליון- שאותם, כמובן, לא טרחו לקרוא.⁷¹

כן ניתן למצוא טענה בדבר פגיעה במוסד המשפטי ובמוסד המשטרה, על ידי ליבוי האווירה הציבורית בידי הפעילות בקבוצת הפייסבוק, שלפיה "הכל מותר". פעילות זו כוללת השטחה ואף זילות של היררכיות, משמע, ירידה בחשיבותם של בית המשפט והמשטרה. בפועל, פוסט שאדם מעלה לפייסבוק שקול כביכול בכוחו ובמשמעותו לימים של חקירה הנעשית על ידי המשטרה. בעוד ההליך המשפטי הפורמלי מתאפיין באיטיות והעמקה, הרי שהפעילות הציבורית בפייסבוק עשויה לכלול שטחיות וחוסר העמקה הנובעים מהצורך בסקופים ובתשובות מהירות. הרשת הציבורית קובעת מה נכון ומה אינו נכון, על אף שזהו תפקידו של בית המשפט:

גלגלי הצדק משתרכים לאט מאחור. מפלסים את דרכם בכבדות בין ראיות והוכחות. אלה מותרות בימינו. עובדה, רומן זדורוב זכאי. הרשת קבעה.⁷²

הפגיעה הינה לא רק באמון הציבור במערכות המשפט והמשטרה בהקשר לתיק זדורוב בלבד, אלא בהכללה ממקרה פרטי זה אל ביקורת ממסדית רחבה יותר. חלק מהכתבות מתמקדות לא רק בנוק שנגרם, לטענתם, לאמון הציבור במערכת בהקשר של התיק הספציפי הזה, אלא מכלילים מהמקרה הפרטי לביקורת אנטי ממסדית נרחבת יותר:

70 נעמה לנסקי "הפרקליט מספר 1" ישראל היום (31.12.2015) <https://bit.ly/36YOEc9>

71 נחמיה שטרסלר "מדינת קונספירציה" הארץ (8.1.2016) <https://bit.ly/371PaWP>

72 אלקנה שור "כיכר העיר" מקור ראשון (30.9.2016) <https://bit.ly/3uZpL8i>

הרשעתו השלישית של רומן זדורוב בבית המשפט העליון לא שכנעה את תומכיו. בקבוצות בפייסבוק הם מתארים את מערכת המשפט כ"חונטה" ו"מאפיה", וקוראים להמשך המאבק: "לפתוח בשביתת רעב מול בית הנשיא".⁷³

2. ההיבטים החיוביים (לפי הכתבות שנותחו)

במקביל להיבטים השליליים, הכתבות הנסקרות מתייחסות גם להיבטים חיוביים רבים בפעילותם של מושבעי הרשתות החברתיות. הטענה המרכזית הנוגעת להיבט החיובי של פעילות זו סובבת גם היא סביב ההקשר הקוגניטיבי, דהיינו סביב הידע המצוי ברשתות הפעילים. לפי טענה זו, הפעילים בקבוצה, או לכל הפחות המרכזיים שבהם, למדו את החומר לפני ולפנים, ורכשו שליטה מלאה והיכרות טובה ועמוקה עם כלל החומרים. כפועל יוצא מכך, כתיבתם תהיה מבוססת על ידע והיכרות עם החומרים ללא הפצת מידע שקרי. לכן, על אף שמדובר בחומר שאיננו "קל לעיכול", אלא בחומר משפטי שאיננו בהכרח נגיש למי שאינם משפטנים, בכל זאת לא ניתן להתעלם וההתעמקות של הפעילים בחומר זה, ומן ההיכרות המעמיקה שלהם אתו:

גם פרשת תאיר ראדה וגם מתווה הגז הם לא מקרים פשוטים. מדובר פה בסבך של הסברים כלכליים, של ראיות משפטיות, פסקי דין וערעורים של שנים. כל זה בשפה לא ממש נגישה או יומיומית וברמות מעורבות אישית שחרגו מזמן מגבולות הסביר. ולמרות זאת אנשים קראו, התעמקו, הבינו. כי הם הרגישו שאין להם ברירה, שהכל בידיים שלהם, ושאם הם לא יעשו את זה, אף אחד אחר לא יעשה את זה בשבילם.⁷⁴

פעילי הרשתות החברתיות הינם, לפי טענה זו, בעלי חשיבה מורכבת ואינם בהכרח חושבים שהרשעתו של זדורוב נובעת מקונספירציה נרחבת בין מוסדות שונים. כך למשל, מתייחס אחד הפעילים להרשעה:

73 אמרי סדן "תומכי זדורוב לא מוותרים: מפלצות הרשע שולטות" nrg (24.12.2015) <https://bit.ly/3Kida6l>

74 נטע חוטר "הצבעת אי אמון: הקשר בין ביטול מתווה הגז, החייל שירה במחבל וצל של אמת" מאקו (31.3.2016) <https://bit.ly/3jkhNkp>

אני לא חושב שיש כאן קונספירציה. חלק גדול מהעוולות בעולם נובעות מעצלנות של אנשים שלא עושים את עבודתם כראוי. ואז שקר מוביל לשקר ונוח יותר לתפוס סתם מישהו חלש.⁷⁵

נוסף לייצוג החיובי של הפעילים כבעלי ידע והבנה של הנושא, יש הטוענים כי אלה הם לוחמי צדק, וזאת בהתבסס על המוטיבציות המניעות אותם. ישנם פעילים המעוניינים בהשגת הצדק ורואים בפעילותם כדרך חשובה להגשמת מטרות אלה. כך מציין אחד הפעילים המובילים:

אני מאמין ומשוכנע שחובתי האזרחית היא לקום ולזעוק נגד העוולה שעושים לו [לזדורוב], כי כשמהו מקומם אותך זה משורש ק.ו.מ – חובתי האזרחית והאנושית היא לקום ולזעוק.⁷⁶

מלבד השאיפה להגיע לאמת ולצדק, מוטיבציה נוספת המניעה את הפעילים הינה האכזבה וההתפכחות מאופן הפעולה של רשויות החוק. כך מגיב אחד הפעילים לשאלה מה גורם לו להתעניין בפרשה הספציפית הזו:

אני רוצה לחיות במדינה בה החוק עומד לצד האזרח. בתיק זדורוב אני מרגיש ההפך – שנעשים דברים אפלים מאוד, שאנשי החוק מתנהגים כמו במשטרים אפלים. זה מפחיד אותי. יש בי רצון שיעשה צדק.⁷⁷

היבט חיובי נוסף בפעילות המושבעים החדשים הוא עידוד שיח ביקורתי. האווירה השוררת בקבוצות הפייסבוק לעיתים מתוארת כמקום רועש וגועש הכולל ביקורת קיצונית כלפי גופים רבים, כפי שניתן למצוא בתיאור הבא:

[עולם] פייסבוקי כמו-עתידני של בילוש וקונספירציות ואמוציות וסכסוכים אישיים, המתרחש בתוך קבוצות החותרות נגד כולם: אנשי המשטרה ומערכת התביעה ובית המשפט והעדים והעיר קצרין ותושביה ובכירי הממשלה אז והיום ועד לאחרון האזרחים.⁷⁸

75 יאנה פבזנר-בשן "החסידים של זדורוב" מאקו (30.12.2015) <https://bit.ly/3jgknbc>.

76 יאיר קראוס "האנשים שמאמינים שרומן זדורוב חף מפשע" nrg (9.3.2014) <https://bit.ly/3uj1RWg>.

77 פבזנר-בשן, לעיל ה"ש 75.

78 איתן בקרמן "הפתולוגיה של הפתולוגיה" המקום הכי חם בגיהנום (11.4.2014) <https://bit.ly/3r8gJop>.

לפי הכותב, שיח אגנוסטי כזה עתיד להוביל בסופו של דבר לצמיחה מתוך ההרס, שכן פעילות זו מעודדת את הממסד לתגובה. מעבר להיותו מרחב המאפשר שיח ביקורתי, העמדות המועלות בפייסבוק מובילות, אם כן, לתגובה מטעם הממסד אשר אינו יכול שלא להגיב לאמירות הנאמרות עליו וכנגדו, ובמסגרת זאת מפרסמות מסמכים מקוריים, פרטי חקירה וחומרים רלבנטיים נוספים שלא פורסמו עד כה. כל אלה מרחיב את השיח ומפרה אותו.

במקרה דורוב, הפרקליטות חשה צורך כאמור לתמוך בעמדותיה באמצעות הפצת מסמך המשיב לטיעונים שהעלו הפעילים בפייסבוק, ואף באמצעות הקמת אתר אינטרנט אליו הועלו סרטונים מתוך החקירות המשטרותיות והשחזור שביצע דורוב. בדרך זו נשמעות דעות נוספות אשר עשויות לעודד חשיבה ביקורתית ואף לרתום אנשים לבדוק פעם נוספת את פרטי המידע:

באופן תקדימי, ועל מנת להתמודד עם השאלות הפתוחות שנתרו אצל הציבור, מציגה פרקליטות המדינה בעצמה את הסרטונים שבהם נראה דורוב משחזר את הרצח ואת שיחתו עם המדובב – ומפרטת על כיווני החקירה שנשללו.⁷⁹

ח. סיכום

במאמר הצענו קטגוריה חברתית חדשה – של קבוצת אנשים המגבשת הכרעה מעין שיפוטית כלפי הליכי משפט: מושבעי הרשתות החברתיות. בניגוד למושבעים הפורמליים אשר משפיעים באופן ישיר על הליכי משפט, ובניגוד למושבעים-צופים, אשר חשופים להליכי משפט (מציאותיים או בדיוניים) דרך צפייה בסרטים וסדרות, קבוצה זו נחשפת להליכי משפט דרך הרשתות החברתיות, אשר גם משמשות כליבת הפעילות שלה. טענו כי המאפיין המרכזי של קבוצת אנשים אלה היא האקטיביות. המחשנו זאת באמצעות בחינת הפעילות במדיה החברתית המקוונת, הקוראת לצדק עבור רומן דורוב, שהורשע ברצח של תאיר ראדה ז"ל.

מצאנו כי האקטיביות של מושבעי הרשתות החברתיות באה לידי ביטוי במספר אופנים: חשיפה לדין פעיל ומעמיק, אשר נתמך בחומרים חיצוניים; הבאת עדות מומחים

79 אחיה ראב"ד, טובה צימוקי ויהב תלם "הסרטונים שהובילו להרשעת דורוב ברצח תאיר ראדה" Ynet (27.7.2016) <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4834035,00.html>

"אלטרנטיבית"; הפקת ידע חדש; יצירה קולקטיבית של חומרים טקסטואליים; יצירה קולקטיבית של חומרים אודיו־ויזואליים; ולבסוף, עריכת חקירות עצמאיות. הפעילים משתפים בהשערות שלהם בנוגע למקרה, לעיתים גם באמצעות חקירה עצמית, מעלים תכנים, יוצרים סרטונים ותמונות, ועוד.

באשר לשאלת יתרונותיהן או חסרונותיהן של פעילות המושבעים החדשים, ראינו כי העמדות חלוקות. הגישה הרואה בפעילותם כדבר שלילי, מציינת את היותם חסרי ידע משפטי, אשר אינם בקיאים בחומרי החקירה והמשפט ואף מסתמכים על חומרים העשויים להיות חסרי ביסוס. עוד עולה מגישה זו, כי פעילותם עשויה להוביל לביקורת כלפי אנשים פרטיים, כגון אנשים הנתפסים בעיני הפעילים כ"אשמים האמיתיים" ושוטרים מסוימים אשר טיפלו בתיק באופן שלדעת הפעילים לכל הפחות איננו מספק. כן היא עשויה להוביל לביקורת כלפי המוסדות הרשמיים של המדינה, כגון הפרקליטות, המוסד המשטירתי ובית המשפט, דבר העלול לפגוע באמון הציבור במערכות אלו הרבה מעבר לתיק זדורוב עצמו. הגישה הרואה בפעילותם כדבר חיובי, מציינת את התעמקותם של הפעילים בחומרים הקשורים להליך המשפטי הנגישים לקהל הרחב. לפי גישה זו, הפעילים אינם פועלים במטרה לפגוע באמון הממסד אלא חותרים למען מציאת האמת והשגת הצדק עבור משתתפי הפרשה. בנוסף, פעילותם מעודדת את קיומו של השיח הביקורתי ולמעשה מהווה מימוש של חופש הביטוי. כתגובה לפעילות המתקיימת ברשתות החברתיות השיח מתרחב, באמצעות תגובות מצד גורמי ממסד רשמיים, אשר מרחיבים את השיח ומעשירים אותו, מה שעשוי לסייע לחקר האמת.

בד בבד לקיומן של הגישות השונות המתייחסות למושבעי הרשתות החברתיות, ברור הוא כי לא ניתן להתעלם מתופעה חדשה זו. הן בשל היקפה הרחב, כאשר פועלות מספר קבוצות פייסבוק למען זדורוב, כשהגדולה בהן מונה מאות אלפי פעילים. הן בשל השפעתה על דעת הציבור, גם זה אשר איננו פעיל ברשתות החברתיות עצמן, באמצעות התרומה להשאתה במוקד הדיון הציבורי. ולבסוף, בשל השפעתה על הפרשייה המשפטית הפורמלית עצמה, בעת הפיכתם של פעילים מסוימים מפעילים ברשת החברתית לפעילים במסגרת ההליך המשפטי הפורמלי. במערכת משפט שאיננה כוללת מוסד חבר מושבעים פורמלי, האקטיביות של פעילי הפייסבוק מאפשרות למושבעים להשפיע על דעת הקהל במישורין, ובעקיפין גם על הפרשייה המשפטית.